

Інститут післядипломної освіти та дорадництва
Херсонський державний аграрно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДОРАДНИЦТВА В УКРАЇНІ

Листопад, 2024 року

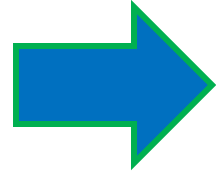

Роман Корінець,
директор ВГО НАСДСУ, к.е.н.
rkorinets@gmail.com
+380975747327

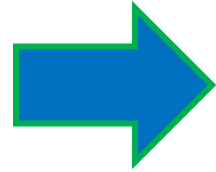

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ

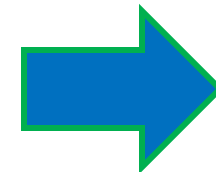
Засвоїти правові основи
дорадництва
та вміти їх застосовувати

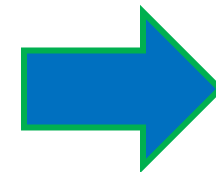
Зрозуміти сутність дорадництва

Ознайомитися зі станом,
особливостями українського
дорадництва

Зорієнтуватися у правовому полі

Отримати натхнення

ДОРАДНИЦТВО...

Така діяльність, спрямована на підвищення інтелектуального потенціалу села, на якісні зміни рівня знань сільськогосподарських товаровиробників і сільського населення, **призводить до зміни психології** (формування ринкових стереотипів мислення та поведінки) **та зростання мотивації** виробничої і соціальної діяльності у сільських громадах.

Корінець Р.Я. Сільськогосподарське дорадництво: запитання та відповіді / Інститут сільського розвитку. – Київ, 2003.
https://www.dorada.org.ua/files/Knygy_z_dorady/Silskohosopdarske%20counseling%20FAQ%20vidpovidi.pdf

сільськогосподарська дорадча діяльність (далі – дорадча діяльність) - **сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб** особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сільськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сільського населення **у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства;**

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», 2004 р.

Дорадча діяльність в аграрній сфері, як один із інструментів державної аграрної політики, покликана сприяти розвитку ринкової економіки в сільській місцевості, підвищенню рівня доходів та покращанню добробуту сільського населення специфічними засобами: шляхом підвищення рівня знань сільських

товаровиробників і сільського населення та **сприяння у прийнятті ними обґрунтованих економічних рішень.**

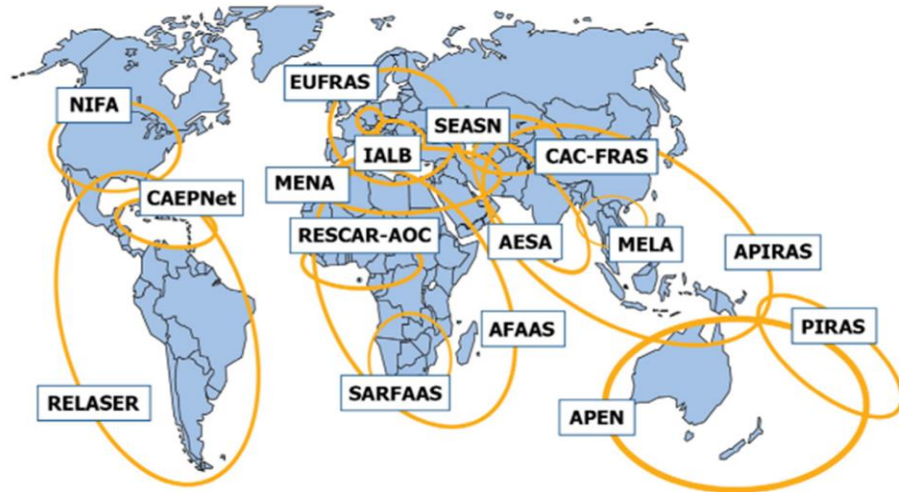
Концепція становлення і розвитку мережі сільськогосподарських дорадчих служб в Україні, 2001 р

ДОРАДНИЦТВО У СВІТІ: РІЗНІ МОДЕЛІ - РІЗНЕ ПРАВО

ДОРАДЧІ СИСТЕМИ

Regional networks

47 Members from 28 Countries

Here is the list of all EUFRAS members

- European Agricultural Training Centre
- Lithuanian Agricultural Advisory Service
- Luxembourg Ministry of Agriculture, Viticulture and Rural Development
- National Agricultural Advisory Service (NAAS)
- National Association of Agricultural Advisory Services of Ukraine (NAAASU)
- National Council of Agricultural Chambers from Poland

The New Extensionist Learning Kit

The New Extensionist is a global view of extension and advisory services (EAS) that reinvents and clearly articulates the role of EAS in the rapidly-changing rural context.

[Learn More](#)

<https://www.g-fras.org/en/>

Новий навчальний пакет екстенсіоніста

Модуль 1: Знайомство з New Extensionist

Модуль 2: Підходи та інструменти розширення

Модуль 3: Управління програмою дорадництва в сільському господарстві

Модуль 4: Професійна етика

Модуль 5: Навчання дорослих для зміни поведінки

Модуль 6: Базове управління знаннями та розширення

Модуль 7: Вступ до сприяння розвитку

Модуль 8: Мобілізація громади

Модуль 9: Організаційний розвиток фермера

Модуль 10: Роль розширення в ланцюжках створення вартості

Модуль 11: Аграрне підприємництво

НЕЛК Тематичний

Тема 1: Гендер у дорадчих послугах

Тема 2: Зменшення ризиків та адаптація в розширенні

Тема 3: Розвиток потенціалу для оцінки сільських дорадчих і дорадчих послуг

Тема 4: Адвокація політики для сільських дорадчих служб

Тема 5: Розширення, чутливе до харчування

Тема 6: e-Extension

Тема 7: Наставництво для молоді – розроблено у партнерстві з YPARD

НЕЛК Технічний

Матеріал курсу для модуля SHEP незабаром буде завантажено, але курс уже доступний для прослуховування онлайн на веб-сайті NELK. IPM вже доступний для завантаження.

Технічний 1: Розширення можливостей і просування дрібних садівників (SHEP)

Технічний 2: Інтегрована боротьба зі шкідниками

CNFA

[Г](#) [Кар'єра](#) [З'яжіться з нами](#) [Низька пропускання здатніс](#)

[| ЕКСПЕРТИЗА](#) [| РІШЕННЯ](#) [| ПРОГРАМИ](#) [| МОЖЛИВОСТІ](#) [|](#)

**ІНДИВІДУАЛЬНИЙ
НОВИЙ НАВЧАЛЬНИЙ
НАБІР ЕКСТЕНСІОНІСТА**

<https://www.cnfa.org/nelk/>

ДОРАДНИЦТВО - СЕРТИФАКАЦІЯ

CECRA

Competency development programmes for advisors and consultants in rural areas.

more about CECRA

CECRA in brief

Module Descriptions

Annex 1

17 CECRA Modules

M01	My Profile as a Consultant	2
M02	Communication and Relationship Building in Advisory Work	3
M03	Teamwork and Team Leadership	4
M04	Rhetoric / Presentation	5
M05	Self-Management and Time Management	6
M06	Project Management	7
M07	Shaping Advisory Processes	8
M08	Handling Changes / Change Management	9
M09	Moderation Training	10
M10	Marketing of Advisory Services	11
M11	Designing and Implementing Events	12
M12	Advising and Supporting Groups and Teams	13
M13	Basics of Mediation	14
M14	Advising and Supporting Businesses in Strategic Issues	15
M15	Introduction to Coaching	16
M16	Shaping Innovation Processes – Accompanying Network	17
M17	Basics of Participation	18

ОРГАНІЗАЦІЙНІ МОДЕЛІ ДОРАДНИЦТВА

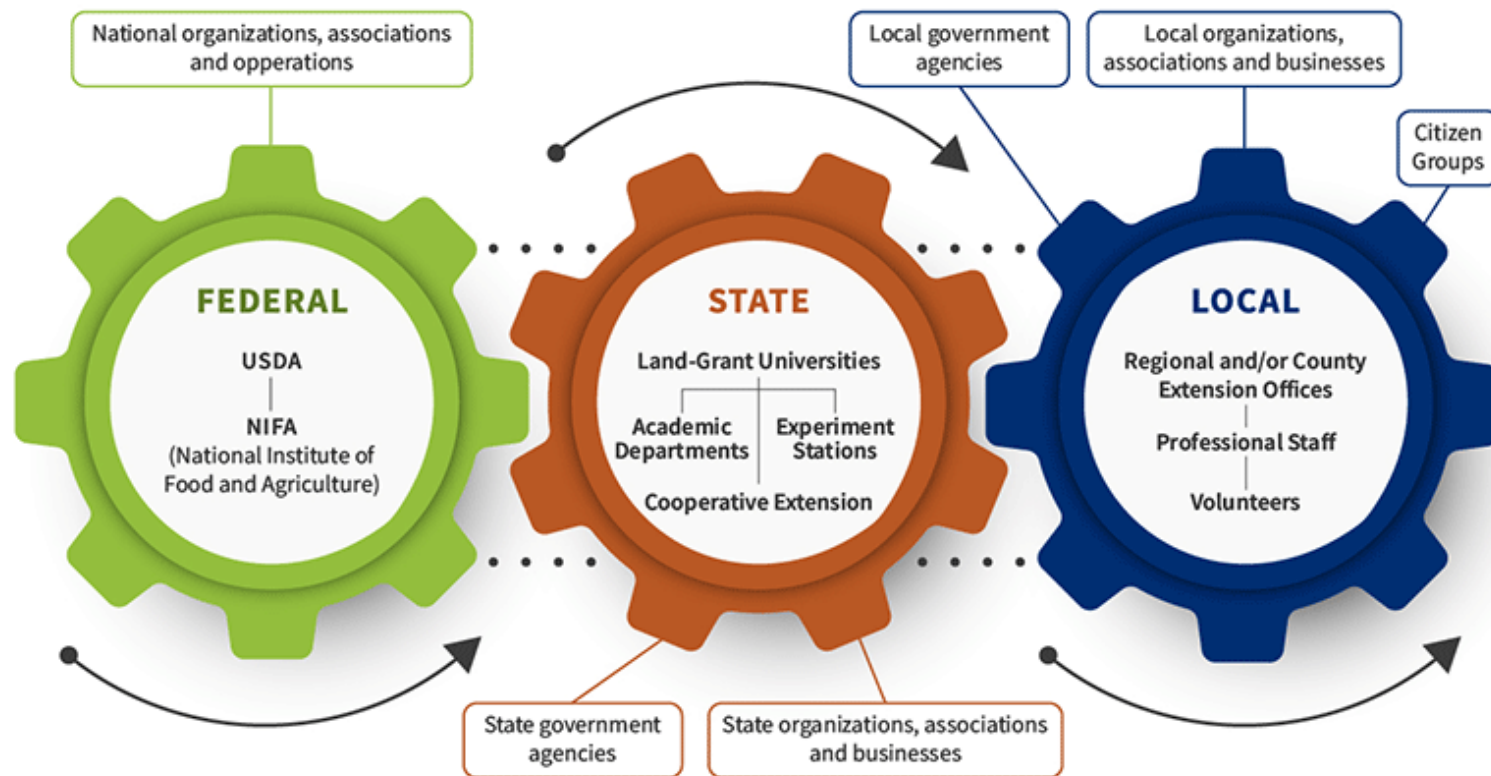

- Державна модель – Англія, Канада, Польща
- Квazідержавна модель - Латвія
- Університетська модель – США
- Фермерська модель – Нідерланди, Австрія
- Галузеві асоціації, сільськогосподарські палати
- Фермерські кооперативи
- Групи виробників
- Молодіжні групи (клуби молодих фермерів, 4-Н)
- Громадські об'єднання
- Бізнес-організації
- Змішані моделі - Німеччина
- ...

ДОРАДНИЦТВО – ВАЖЛИВА ЛАНКА У ФЕРМЕРСЬКІЙ ЕКОНОМІЦІ США

Cooperative Extension System (CES) дає змогу фермерам, власникам ранчо та громадам будь-якого розміру вирішувати виклики, з якими вони стикаються, адаптуватися до мінливих технологій, покращувати харчування та безпеку харчових продуктів, готуватися до надзвичайних ситуацій і реагувати на них, а також захищати наше довкілля.

Закон Сміта - Левер 1914 Smith-Lever Act of 1914

Державна модель

- Канада
 - Саскачеван
- Дорадництво
 - Організовується окремо у кожній з провінцій
 - У відповідності до потреб провінції деякі відмінності між дорадчими службами
 - Наприклад: пров. Альберта
 - Окремі спеціалісти з усіх галузей (немає загальних спеціалістів)
 - Суттєва плата за деякі види послуг. Наприклад: комп'ютерні моделі
- За основу прийнята англійська система
- Сільські сервісні центри
 - Спеціалісти, що надають послуги відповідно до потреб клієнтів
 - Спеціалісти в галузі сільського господарства, що працюють в дорадництві
- Регіональні управління
 - Регіональні спеціалісти
- Пріоритет: передача технологій, диверсифікація, додання вартості
- Послуги безкоштовні
 - Підвищення надійності доставки інформації електронними методами
 - В перспективі консультації по електронній пошті за плату

<https://www.cdr.gov.pl/o-nas>

Centrum Doradztwa Rolniczego
w Brwinowie

ПРО НАС

ПРОПОЗИЦІЯ

БІП

КОНТАКТ

Сільськогосподарський дорадчий центр у Брвінові з філіями у Кракові, Познані, Радомі та Варшаві є державною організаційною одиницею, яка безпосередньо підпорядковується Міністру сільського господарства та сільського розвитку.

Центр співпрацює з сільськогосподарськими дорадчими центрами, органами державної влади та місцевого самоврядування, галузевими організаціями, науково-дослідними установами та іншими організаціями та установами, які працюють на розвиток села та сільського господарства. Метою впроваджених заходів є вдосконалення знань та навичок консультативного персоналу та підвищення та стандартизація стандартів послуг, що надаються радниками фермерам.

Ми розвиваємо сільськогосподарський дорадчий персонал, вчителів сільськогосподарських шкіл, представників сільськогосподарських установ та організацій, органів місцевого самоврядування, місцевих груп дій, фермерів та жителів сільської місцевості, організовуючи навчання, семінари, конференції, конкурси та інші форми професійного розвитку.

Ми створюємо національну мережу інновацій у сільському господарстві

Ми популяризуємо новітні наукові досягнення для підтримки розвитку сільського господарства та сільських територій

Початок

Латвійський центр сільської консультації та освіти

БАЧЕННЯ

Бути провідною організацією в Латвії у сфері консалтингових послуг для розвитку села.

МІСІЯ

Наша місія – надавати сільським підприємцям, організаціям і мешканцям консультації та послуги з планування процесів промислового виробництва, бухгалтерського обліку та бізнесу, а також проведення досліджень, навчання та інформації.

Наші клієнти працюють у сфері сільського господарства, лісового господарства, рибальства та інших видів сільського бізнесу. Це також представники різних соціальних груп сільських жителів.

Клієнти довіряють нам, оскільки ми маємо комплексний та індивідуальний підхід, незалежний погляд, багаторічний досвід як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Ми хочемо, щоб нас знали як стабільного партнера з лояльною, орієнтованою на результат, професійною, освіченою, позитивно мислячою та мотивованою командою спеціалістів.

Ми прагнемо до ефективної роботи в організації, а також забезпечуємо професійний ріст наших співробітників, належну оплату праці, хороші робочі умови та мікроклімат.

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ЕКСПЛУАТАЦІЯ

СТВОРЕНО В СІЛЬСЬКОМУ
ГОСПОДАРСТВІ

УПРАВЛІННЯ СВОЇМ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИМ
БІЗНЕСОМ

ФОРМА

РОЗРОБЛЯТИ ПРОЕКТИ

ПЕРЕХОДИ В СІЛЬСЬКОМУ
ГОСПОДАРСТВІ

ПЕРЕДАЙТЕ СВОЮ СПРАВУ

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКА ЕКСПЛУАТАЦІЯ

Практична та нормативна інформація з питань життя господарства та фермера.

Сільськогосподарські палати підтримують фермера **протягом його кар'єри** : від установки до передачі, включаючи управління бізнесом, навчання та розвиток.

Створено в сільському
господарстві

Управління своїм
сільськогосподарським
бізнесом

Форма

БІЗНЕС-МОДЕЛІ

- Великі та середні компанії

- Наприклад, виробництво добрив, пестицидів, обладнання, переробні заводи і т.д.

- Більшість уваги сервісному обслуговуванню та скаргам з боку клієнтів
- Деякі надають консультаційні послуги
- Пріоритет:
 - Фінансування Передача о виду продукції
- «Послуги безкоштовні»!

- Консультаційні компанії

- Приватні компанії
- Акціонерні компанії

- Різні можливості
 - Платні послуги
 - Більшість послуг спеціалізовані
- Клієнти:
 - Крупні ферми, галузь та уряд
- Беруть активну участь в розвитку с/г Європи

ФЕРМЕРСЬКІ СЛУЖБИ

- Нідерланди
- Австралія
- Характерні особливості
 - Функціонують як фермерські кооперативи
 - Функціонують як «Клуби фермерів»
 - Послуги переважно надаються тим членам, які вносять щорічну плату та/або платять за окремі рахунки
 - Існують як в розвинених країнах, так і в країнах, що розвиваються (напр.: Південно-східна Азія)

Галузева модель

- Галузеві асоціації
 - Виробники ріпаку
 - Виробники бобових культур
 - Канадська асоціація скотарів
 - Виробники молочних продуктів
 - Канадські виробники свинини
 - І т.д. і т.п.
- Знаходиться у власності та під керівництвом фермерів
 - Орієнтація на максимальні потреби клієнтів
- Працюють в одному сектор
- Різний рівень участі в дорадчих програмах
- Проблеми з фінансуванням
 - Фермери неохоче платять за ті послуги, що уряд надає безкоштовно
 - Підвищення непрямого фінансування з боку уряду

ЯКУ МОДЕЛЬ ОБРАТИ УКРАЇНІ І ЧОМУ?

- Багато різноманітних організаційних структур та систем у світі
- Жодна не є «найкращою»
- Будь-яка служба повинна розвиватися та адаптуватися до змін
- Держава, у більшості випадків, підтримує дорадництво

ЯКЩО МИ ЙДЕМО У ЄВРОПУ...

Регламент (ЄС) № 73/2009 Ради ЄС про заснування спільних правил для схем прямої підтримки фермерів в рамках Спільної сільськогосподарської політики і про заснування деяких схем підтримки для фермерів, що вносить зміни в Регламенті (ЄС) 1290/2005, (ЄС) 247/2006, (ЄС) 378/2007 та скасовує Регламент (ЄС) 1782/2003:

Для надання допомоги фермерам в цілях відповідності стандартам сучасного, високоякісного сільського господарства необхідно, щоб держави-члени ЄС продовжили використовувати всебічну систему консультування фермерів, передбачену в Регламенті (ЄС) 1782/2003.

Система консультування фермерів повинна допомагати фермерам в отриманні більшої інформації про потоки матеріалів і процесах на фермах, що належать до екології, безпеки продуктів, здоров'ю та захист тварин без будь-якого впливу на їх зобов'язання виконання стандартів та їх відповідальність».

Глава 3. СИСТЕМА КОНСУЛЬТУВАННЯ ФЕРМЕРІВ

Стаття 12. Система консультування фермерів

1. Держави-члени ЄС повинні мати систему консультування фермерів з земельних питань та з питань управління фермами (далі "система консультування фермерів – **Farm advisory system - FAS**"), управління якою здійснюється **одним або декількома** **призначеними органами** або приватними організаціями.

2. Система консультування фермерів **повинна відповідати**, принаймні, законним вимогам управління і хорошим сільськогосподарським і екологічним умовам, зазначеним у розділі 1.

3. **Фермери можуть брати** участь у системі консультування фермерів на добровільній основі.

Держави-члени ЄС можуть визначити у відповідності з об'єктивними критеріями **пріоритетні категорії фермерів**, які мають доступ до системи консультування фермерів.

IPARD – заходи

Програми IPARD базуються на заходах, встановлених на європейському рівні:

Захід 1 – «Інвестиції у фізичні активи утримувачів аграрного бізнесу» допомагає фермерським господарствам інвестувати в будівлі чи технології для підвищення ефективності, конкурентоспроможності та більш сталого сільськогосподарського виробництва.

Захід 3 – «Інвестиції у фізичні активи, пов'язані з переробкою та маркетингом сільськогосподарської та рибної продукції» має на меті забезпечити відповідність проектів харчових компаній стандартам безпеки та екології ЄС.

Захід 4 – «Агро-екологія-клімат і органічне землеробство» спрямований на сприяння управлінню сільським господарством і методам виробництва, які покращують стан навколишнього середовища, природних ресурсів і пом'якшують зміни клімату та/або пристосовуються до них.

Захід 5 – «Реалізація стратегій місцевого розвитку – підхід LEADER» підтримує місцеві групи дій, які представляють широкий спектр багатогалузевих приватних і державних партнерів, у реалізації їхніх стратегій місцевого розвитку «знизу вгору», що сприяє економічному, соціальному, культурному та екологічному покращенню прибудинкових територій.

Захід 6 – «Інвестиції в громадську інфраструктуру села» спрямований на економічний, соціальний та територіальний розвиток сільських територій шляхом розвитку фізичної інфраструктури, яка покращує рівень життя сільського населення та загальну привабливість сільських територій.

Захід 7 – «Диверсифікація фермерських господарств та розвиток бізнесу» є інструментом для сільського бізнесу та фермерських сімей, які прагнуть розвивати несільськогосподарську діяльність, таким чином створюючи нові робочі місця, диверсифікуючи джерела доходу та зменшуючи депопуляцію села.

Захід 8 – «Підвищення навичок та компетенцій» має сприяти вдосконаленню професійних навичок та компетенцій осіб, зайнятих у сільськогосподарському, харчовому та лісовому секторах.

Захід 9 – «Технічна допомога» спрямований на створення сучасних державних адміністрацій для розвитку сільського господарства та сільських територій шляхом підтримки навчання, аналізу, моніторингу програм, розбудови потенціалу.

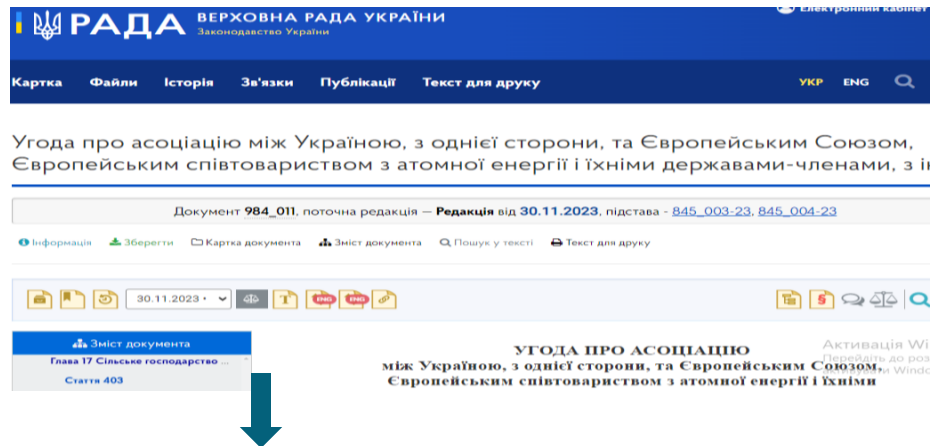
Захід 10 – «Дорадчі послуги» має на меті зміцнення дорадчих послуг, які сприятимуть покращенню економічних та екологічних показників фермерських господарств та сільських мікропідприємств.

Захід 11 – «Створення та захист лісів» сприяє відновленню, підтримці та покращенню лісових екосистем, одночасно вирішуючи проблему зміни клімату.

Захід 12 – «Фінансові інструменти» - підтримувати зростання та розвиток фермерів та агропродовольчих підприємств шляхом створення сприятливих умов кредитування та залучення приватного капіталу.

Захід 13 – «Сприяння співпраці для інновацій та передачі знань» - має на меті підвищення ефективності, конкурентоспроможності та стійкості сільськогосподарського виробництва шляхом заохочення ширшого та швидшого використання наявних інноваційних рішень та заходів.

ЙДЕМО У ЄВРОПУ...

Глава 17 Сільське господарство та розвиток сільських територій
Стаття 404
г) сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та **просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;**

РАДА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

РІШЕННЯ

від 9 жовтня 2023 року

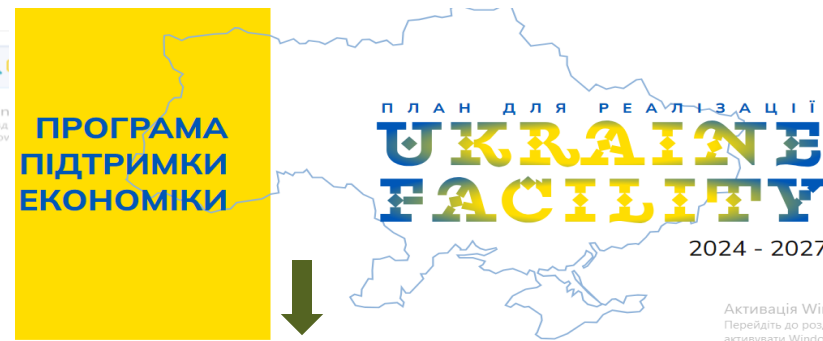
Введено в дію
Указом Президента України
від 9 жовтня 2023 року № 681/2023

Про стан забезпечення продовольчої безпеки

Відповідно до положень [статті 4](#) Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України», розглянувши стан забезпечення продовольчої безпеки, з метою ефективного протистояння виявленим загрозам і стабілізації ситуації в цій сфері у період воєнного стану Рада національної безпеки і оборони України **вирішила** :

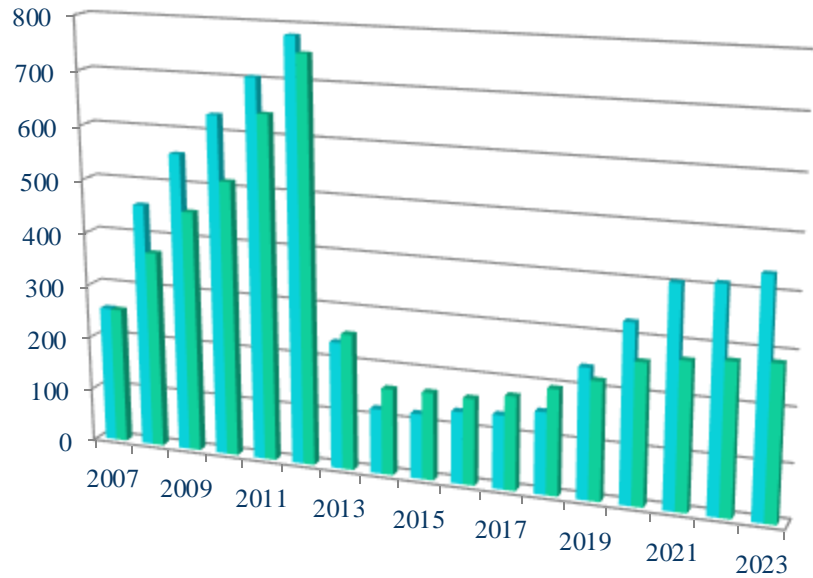

2. Міністерству аграрної політики та продовольства України:
 - 2) ...запровадити у двомісячний строк систему надання інформаційно-методичної підтримки стосовно:
організації сільськогосподарської дорадчої діяльності ...;

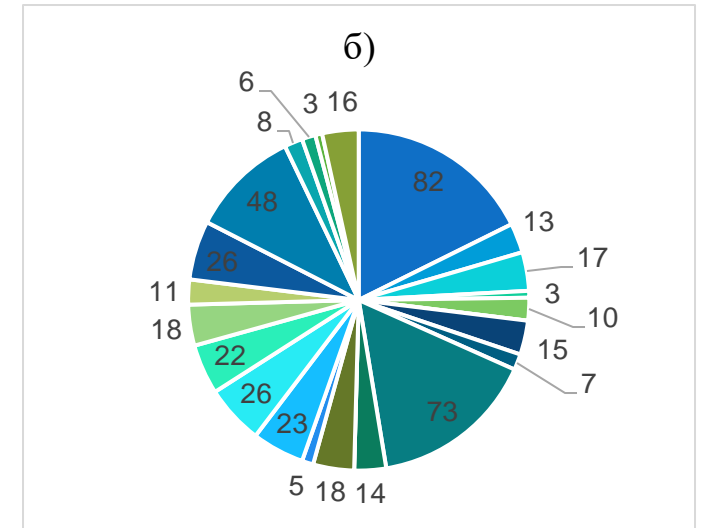
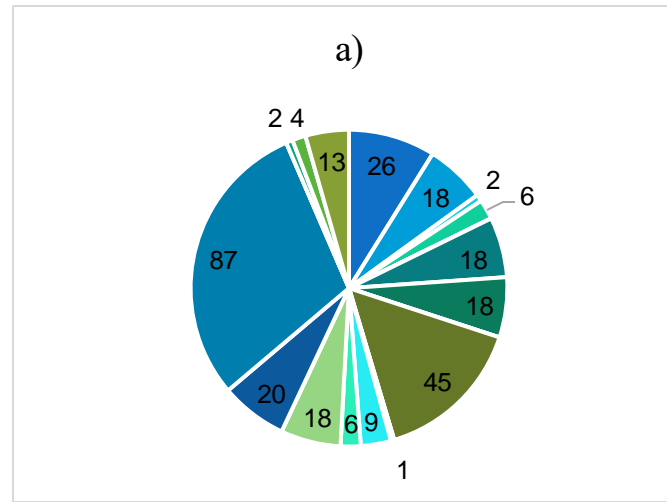
Активізація Win
Перейдіть до розділу активувати Windows

Динаміка кількості сільськогосподарських дорадників та експертів-дорадників

- Кількість внесених до Реєстру сільськогосподарських дорадників, осіб
- Кількість внесених до Реєстру сільськогосподарських експертів-дорадників, осіб

за областями

- Вінницька
- Волинська
- Дніпропетровська
- Донецька
- Житомирська
- Закарпатська
- Запорізька
- Івано-Франківська
- Київська
- Кіровоградська
- Луганська
- Львівська
- Миколаївська
- Одеська
- Полтавська
- Рівненська
- Сумська
- Тернопільська
- Харківська
- Херсонська
- Хмельницька
- Черкаська
- Чернівецька
- Чернігівська

Немає жодного дорадника у Луганській та Закарпатській обл. експерта-дорадника у 33% областей

Найбільше дорадників у Вінницькій обл. (82 особи) експертів-дорадників у Херсонській (87 осіб)

Розподіл дорадників за видами послуг та обсяги очікуваного навантаження

Спеціалізація дорадників згідно з кваліфікаційним свідоцтвом	дорадників, осіб	навантаження на 1 дорадника	
		с.г. підприємств**, од	ОСГ, тис. од
Разом дорадників зайнятих у супроводом аграрного бізнесу	384	х	х
в т.ч. з питань			
правознавство та юридичних питань	64	304	60,1
економіка	62	314	62,0
агрономії	62	314	62,0
фінанси і кредит	35	556	109,9
облік і аудит	29	671	132,6
маркетинг	20	973	192,3
впровадження систем безпечності харчових продуктів	18	1081	213,6
менеджмент та агробізнес	13	1497	295,8
розведення та селекція тварин	13	1497	295,8
організація органічного виробництва	12	1622	320,4
ветеринарна медицина	10	1947	384,5
екологія	7	2781	549,3
механізація с. г. виробництва	7	2781	549,3
інженерія	7	2781	549,3
<u>грунтознавства</u>	8	2433	480,7
з питань кооперації	5	3893	769,1
селекція рослин	5	3893	769,1
захист рослин	3	6489	1281,8
кормовиробництво	2	9733	1922,7
переробка продукції тваринництва	2	9733	1922,7

Динаміка кількості сільськогосподарських дорадчих служб

■ внесено до реєстру СДС, од.

■ з них брали участь в наданні соціально-спрамованих дорадчих послуг за кошти ДБ

Немає жодної СДС у 25% областей

- Житомирська
- Закарпатська
- Миколаївська
- Хмельницька
- Чернівецька
- Луганська

Найбільша кількість СДС зареєстровано

в Київській області - 7 од

Географія обслуговування с.г. товаровиробників

53% СДС - аграріїв з понад 3 областей

41 % СДС охоплюють 1-2 області

1 СДС обслуговує територію в межах 3 районів

Розподіл СДС за організаційно-правовими формами

Рейтинг стримуючих факторів розвитку СДС

Джерела доходів СДС у 2023 році

Результати опитування СДС

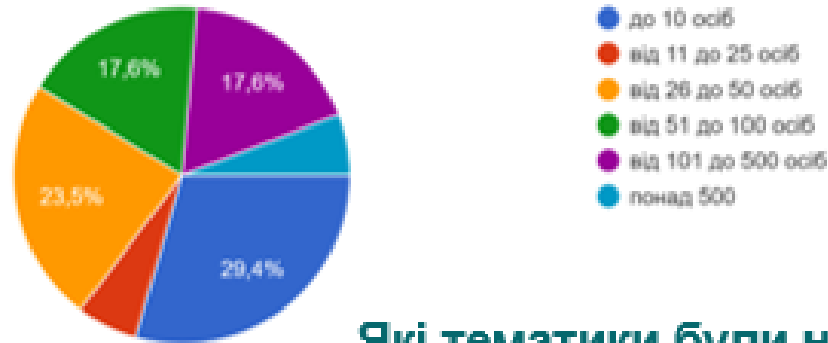

* респонденти вказували декілька варіантів відповіді

Цільова аудиторія СДС

у 2023 році

Якій кількості клієнтів Ваша СДС
надала послуг?

Які тематики були найбільш актуальними для аграріїв?

Цільова аудиторія СДС

у 2023 році

Результати опитування СДС

Які теми були найбільш актуальними для ОМС ТГ?

На які теми проводили заняття для сільської молоді?

Потреби дорадників у підвищенні кваліфікації

Результати опитування СДС

Тематики

% відповідей

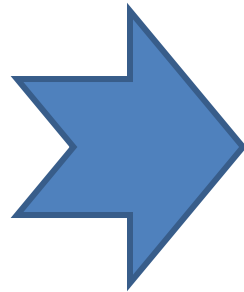
	використання цифрових технологій, зокрема штучного інтелекту	58,8%
	інноваційні підходи та технології маркетингу дорадчої діяльності	52,9%
	застосування методів інтерактивного навчання	47,1%
	організації демонстраційної діяльності, в т.ч. на базі Демонстраційних ферм	47,1%
	інноваційні підходи та технології виробництва сільськогосподарської продукції	17,6%
	особливості взаємодії в групах, зокрема застосування методу <u>фасилітації</u>	11,8%

УЗАКОНЕННЯ ДОРАДНИЦТВА

**ВГО “ Національна асоціація
сільськогосподарських дорадчих
служб України ”**

Створена 11 березня 2003 року.

Свідоцтво про реєстрацію
об'єднання громадян в
Міністерстві юстиції України від 10
жовтня 2003 року №1971

ЗАКОН УКРАЇНИ
Про сільськогосподарську
дорадчу діяльність
від 17.06.2004 № 1807-IV

УЗАКОНЕННЯ ДОРАДНИЦТВА

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про державну підтримку сільського господарства України

Стаття 17-2. Інші види державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників

17-2.11. Держава забезпечує підтримку сільськогосподарської дорадчої діяльності шляхом часткової компенсації сільськогосподарським дорадчим службам понесених ними витрат при наданні сільськогосподарських дорадчих послуг суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню.

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про сільськогосподарську дорадчу діяльність

від 17.06.2004 № 1807-IV

{Із змінами, внесеними згідно із Законами
№ 2754-VI від 02.12.2010, ВВР, 2011, № 18, ст.129
№ 5462-VI від 16.10.2012, ВВР, 2014, № 6-7, ст.80}

Цей Закон визначає правові засади здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності в Україні, регулює відносини в цій сфері та спрямований на поліпшення добробуту сільського населення та розвиток сільської місцевості.

СУБ'ЄКТИ ДОРАДНИЦТВА

суб'єкти сільськогосподарської дорадчої діяльності (далі - суб'єкти дорадчої діяльності) - **дорадники, експерти-дорадники, дорадчі служби**

сільськогосподарська дорадча служба (далі - дорадча служба) - **юридична особа** незалежно від її **організаційно-правової форми та форми власності**, **структурний підрозділ аграрного навчального закладу, науково-дослідної установи**, які **внесені до Реєстру** дорадчих служб, **здійснюють дорадчу діяльність**, у складі яких працює не менше **трьох дорадників**, які пройшли реєстрацію відповідно до законодавства і внесені до Реєстру дорадників

сільськогосподарський дорадник (далі - дорадник) - **фізична особа**, яка на **професійній основі** проводить дорадчу діяльність, **склала кваліфікаційний іспит та одержала кваліфікаційне свідоцтво і внесена до Реєстру** сільськогосподарських дорадників та сільськогосподарських експертів-дорадників (далі - Реєстр дорадників);

сільськогосподарський експерт-дорадник (далі - експерт-дорадник) - **фізична особа**, яка проводить дорадчу діяльність **не на постійній основі**, має **достатній фаховий рівень** та **одержала кваліфікаційне свідоцтво** відповідно до вимог законодавства і надає дорадчі послуги на запит дорадчих служб та дорадників і відповідає вимогам, передбаченим цим Законом. Експертами-дорадниками є працівники закладів науки та освіти, інші вузькоспеціалізовані фахівці, які внесені до Реєстру дорадників;

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»

СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКЕ ЧИ СІЛЬСЬКЕ ДОРАДНИЦТВО

сі́льськогосподарська дора́дча дія́льність - сукупність дій та заходів, спрямованих на задоволення потреб особистих селянських та фермерських господарств, господарських товариств, інших сі́льськогосподарських підприємств усіх форм власності і господарювання, а також сі́льського населення у підвищенні рівня знань та вдосконаленні практичних навичок прибуткового ведення господарства;

дора́дчі послуги - послуги, що надаються суб'єктами сі́льськогосподарської дора́дчої дія́льності суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сі́льській місцевості, сі́льському населенню, а також органам місцевого самоврядування та органам виконавчої влади;

Закон України «Про сі́льськогосподарську дора́дчу дія́льність»

КВАЛІФІКАЦІЙНЕ СВДОЦТВО, СЕРТИФІКАТ

кваліфікаційне свідоцтво сільськогосподарського дорадника, сільськогосподарського експерта-дорадника - документ, який підтверджує достатній фаховий рівень підготовки сільськогосподарського дорадника, сільськогосподарського експерта-дорадника **за програмою базової підготовки** для самостійного здійснення сільськогосподарської дорадчої діяльності;

сертифікат сільськогосподарської дорадчої служби - документ, що **засвідчує право** суб'єкта сільськогосподарської дорадчої діяльності **на надання дорадчих послуг** шляхом **внесення його до Реєстру** сільськогосподарських дорадчих служб (далі - Реєстр дорадчих служб);

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»

СОЦІАЛЬНО СПРЯМОВАНІ ДОРАДЧІ ПОСЛУГИ

соціально спрямовані дорадчі послуги - послуги, що надаються суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність **у сільській місцевості**, та сільському населенню **за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів**;

сільська місцевість - території, що знаходяться за межами міст і є переважно зонами сільськогосподарського виробництва та сільської забудови;

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»

ПРАВОВЕ ПОЛЕ ДОРАДНИЦТВА

Стаття 2. Законодавство, що регулює дорадчу діяльність

Дорадча діяльність регулюється [Конституцією України](#), [Господарським кодексом України](#), [Цивільним кодексом України](#), цим Законом та іншими нормативно-правовими актами України.

Стаття 3. Сфера дії Закону

Положення цього Закону поширюються **на правовідносини, що виникають у процесі здійснення дорадчої діяльності.**

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»

ЗАВДАННЯ ДОРАДНИЦТВА

Основними завданнями дорадчої діяльності є:

- підвищення **рівня знань** і вдосконалення **практичних навичок прибуткового ведення господарства суб'єктів господарювання**, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення **в умовах ринкової економіки**;
- надання суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню дорадчих послуг з питань **економіки, технологій, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо**;
- надання дорадчих послуг органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з **питань підготовки та реалізації планів соціально-економічного розвитку, формування громадянського суспільства**;
- поширення та впровадження у виробництво **сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки**;
- сприяння розвитку **несільськогосподарського підприємництва** в сільській місцевості, у тому числі **сільського зеленого туризму, зайнятості сільського населення тощо**;
- робота з **сільською молоддю**, ініціювання та реалізація молодіжних програм;
- **інші завдання, визначені законом.**

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», стаття 4

МЕТОДИ ДОРАДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Основними методами дорадчої діяльності є:

навчання суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення;

дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості та розробка варіантів їх розв'язання;

демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення;

інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільського населення тощо.

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», стаття 4

ВИДИ ДОРАДЧИХ ПОСЛУГ

Соціально спрямовані дорадчі послуги, що надаються за рахунок коштів Державного бюджету України і місцевих бюджетів, щорічно визначаються державною цільовою програмою сільськогосподарської дорадчої діяльності в межах видатків центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сільського господарства, та місцевими програмами соціально-економічного розвитку.

Органи місцевого самоврядування можуть визначати **додаткові соціально спрямовані дорадчі послуги**, які надаються за рахунок коштів місцевих бюджетів, відповідно до місцевих програм соціально-економічного розвитку.

Дорадча діяльність у частині надання соціально спрямованих дорадчих послуг є неприбутковою діяльністю.

Надання дорадчих послуг, які не передбачені державною цільовою програмою сільськогосподарської дорадчої діяльності, здійснюється **за рахунок їх замовників**.

РЕЄСТРИ ДОРАДНИКІВ І ДОРАДЧИХ СЛУЖБ

Мінагрополітики створює і веде **реєстри дорадників і дорадчих служб**, визначає порядок надання інформації з них та забезпечує безоплатний доступ до даних цих реєстрів через свій офіційний сайт.

Інформація з реєстрів дорадників і дорадчих служб є відкритою та доступною для юридичних і фізичних осіб.

Положення про реєстри дорадників і дорадчих служб, форма сертифіката, порядок його видачі, призупинення та/або анулювання **затверджуються Кабінетом Міністрів України**.

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність», стаття 9

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

П О С Т А Н О В А

від 3 липня 2006 р. N 897

Київ

Про затвердження положень про реєстри сільськогосподарських дорадчих служб, а також сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/897-2006-%D0%BF#Text>

РЕЄСТР ДОРАДЧИХ СЛУЖБ

Рішення про внесення заявника до Реєстру дорадчих служб та видачу йому сертифіката або про відмову у внесенні до цього Реєстру та видачі сертифіката приймається Мінагрополітики протягом **п'яти робочих днів** з дня надходження заяви та відповідних документів.

Підставами для відмови у внесенні до Реєстру дорадчих служб та видачі сертифіката є:

- невідповідність поданих документів вимогам законодавства;
- виявлення у поданих документах недостовірної інформації.

Рішення про **призупинення дії** сертифіката приймається Мінагрополітики, у разі порушення дорадчою службою вимог щодо **обов'язкової мінімальної кількості дорадників** у складі дорадчої служби.

Мінагрополітики приймає рішення про **поновлення дії сертифіката** після усунення дорадчою службою порушень, що зумовили зупинення його дії.

Рішення про **виключення дорадчої служби з та анулювання сертифіката** приймається Мінагрополітики, у разі:

- подання дорадчою службою заяви про виключення з Реєстру дорадчих служб та анулювання сертифіката;
- наявності відомостей про припинення юридичної особи як дорадчої служби;
- неподання у встановлений строк інформації про зміни, внесені до документів, які додаються до заяви про внесення до Реєстру дорадчих служб та одержання сертифіката.

Дія сертифіката **припиняється** з дня прийняття Мінагрополітики рішення про його анулювання.

Сертифікат видається строком **на п'ять років**.

Вартість сертифіката не може перевищувати витрати ... на розгляд заяви про включення до Реєстру дорадчих служб, друк і його видачу.

Рішення про відмову у внесенні до Реєстру дорадчих служб та видачі сертифіката, призупинення дії сертифіката, виключення з Реєстру дорадчих служб та анулювання сертифіката **може бути оскаржено до суду**.

РЕЄСТР ДОРАДЧИХ СЛУЖБ

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 3 липня 2006 р. N 897

ПОЛОЖЕННЯ
про Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб

Реєстр ведеться з метою забезпечення:

- ведення єдиного обліку дорадчих служб;
- відкритості інформації про дорадчі служби;
- створення сприятливих умов для інформатизації аграрної сфери.

Реєстр створюється і ведеться Мінагрополітики.

Реєстр ведеться у формі журналу і розміщується на веб-сайті Мінагрополітики.

Дорадча служба подає Мінагрополітики заяву про її внесення до Реєстру.

До заяви додаються:

- витяг з Єдиного державного реєстру юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців;
- нотаріально засвідчені копії установчих документів дорадчої служби;
- перелік дорадчих послуг і адміністративно-територіальних районів, в яких дорадча служба їх надаватиме;
- інформація про кількісний склад дорадчої служби та номер кваліфікаційного свідоцтва кожного дорадника.

Заява про внесення до Реєстру розглядається **протягом п'яти робочих днів** після її надходження.

За результатами розгляду заяви Мінагрополітики **приймає рішення** про внесення дорадчої служби до Реєстру і видачу їй сертифіката за формою згідно з додатком чи про відмову у внесенні до Реєстру.

РЕЄСТР ДОРАДЧИХ СЛУЖБ

СЕРТИФІКАТ
на право надання дорадчих послуг

№ _____

Цей сертифікат засвідчує, що _____

_____ (найменування дорадчої служби)

внесена до Реєстру сільськогосподарських дорадчих служб і має право на надання дорадчих послуг:

Виданий _____ 200_ р.

Дійсний до _____ 200_ р.

(підпис)

(ініціали та прізвище особи,
відповідальної за внесення до Реєстру
сільськогосподарських дорадчих служб)

М.П.

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 3 липня 2006 р. № 897

ПОЛОЖЕННЯ
про Реєстр сільськогосподарських дорадчих служб

РЕЄСТР ДОРАДНИКІВ ТА ЕКСПЕРТІВ -ДОРАДНИКІВ

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 3 липня 2006 р. N 897

ПОЛОЖЕННЯ
про Реєстр сільськогосподарських
дорадників і експертів-дорадників

Реєстр створюється з метою забезпечення:

ведення єдиного обліку
сільськогосподарських дорадників і експертів-
дорадників, що надають дорадчі послуги
(далі - дорадники
і експерти-дорадники);

відкритості інформації про дорадників і
експертів-дорадників;

створення сприятливих умов для
інформатизації аграрної сфери.

Реєстр створюється і ведеться
Мінагрополітики.

Дорадник і експерт-дорадник подає Мінагрополітики **заяву** про його внесення до Реєстру.

До заяви додаються:

- реєстраційна картка за формою згідно з додатком;
- нотаріально засвідчена копія кваліфікаційного свідоцтва;
- копія ідентифікаційного номера фізичної особи – платника податків та інших обов'язкових платежів;
- перелік дорадчих послуг і адміністративно-територіальних районів, у яких надаватимуться такі послуги.

Заява розглядається протягом **п'яти робочих** днів Мінагрополітики.

За результатами розгляду заяви Мінагрополітики приймає рішення про внесення дорадника і експерта-дорадника до Реєстру або про відмову у внесенні до Реєстру.

РЕЄСТР ДОРАДНИКІВ ТА ЕКСПЕРТІВ -ДОРАДНИКІВ

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 3 липня 2006 р. N 897

ПОЛОЖЕННЯ
про Реєстр сільськогосподарських
дорадників і експертів-дорадників

РЕЄСТРАЦІЙНА КАРТКА
сільськогосподарського дорадника/експерта-дорадника

_____ 200_ р. N _____

1. Прізвище, ім'я та по батькові _____
2. Ідентифікаційний номер фізичної особи - платника податків та інших обов'язкових платежів _____
3. Юридична/фактична адреса місця роботи _____

4. Номер і дата видачі кваліфікаційного свідоцтва _____

5. Спеціальність згідно з дипломом про закінчення вищого навчального закладу, номер і дата його видачі _____

6. Вчений ступінь/вчене звання, номер і дата видачі диплома/атестата _____
7. Перелік дорадчих послуг _____

8. Домашня адреса, телефакс, електронна адреса _____

9. Інші відомості (знання іноземної мови, дата проходження останнього підвищення кваліфікації, інформація про післядипломну освіту) _____

(підпис)

(ініціали та прізвище особи,
що склала реєстраційну
картку)

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ДОРАДНИКІВ

Професійна підготовка дорадників та експертів-дорадників складається з навчання за програмами **базової підготовки** та **підвищення кваліфікації**.

Навчання дорадників та експертів-дорадників за **програмами базової підготовки** здійснюється **вищими навчальними закладами на замовлення** Мінагрополітики, дорадчих служб, саморегульованої організації тощо.

Підвищення кваліфікації дорадників та експертів-дорадників здійснюється **не менше одного разу на п'ять років і є необхідною умовою** для здійснення професійної діяльності у сфері сільськогосподарського дорадництва.

Мінагрополітики здійснює фінансування професійної підготовки дорадників та експертів-дорадників відповідно до обсягів державного замовлення на підготовку фахівців з вищою освітою на відповідний рік **у межах асигнувань, затверджених у державному бюджеті на зазначені цілі.**

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ДОРАДНИКІВ

Стаття 11. Кваліфікаційне
свідоцтво

Положення про
кваліфікаційне свідоцтво,
його форму та порядок
видачі, зупинення дії та/або
анулювання затверджує
центральный орган
виконавчої влади, що
забезпечує формування
державної політики у сфері
сільського господарства.

**Закон України «Про
сільськогосподарську
дорадчу діяльність**

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Н А К А З

26.04.2005 N 176

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
2 серпня 2005 р.
за N 838/11118

Про затвердження Положення про кваліфікаційне
свідоцтво сільськогосподарського дорадника
та сільськогосподарського експерта-дорадника

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0838-05#Text>

КВАЛІФІКАЦІЙНЕ СВДОЦТВО ДОРАДНИКА

Строк дії кваліфікаційного свідоцтва 5 років від дня його видачі або від останнього підвищення кваліфікації сільськогосподарського дорадника та сільськогосподарського експерта-дорадника.

Періодичність підвищення кваліфікації не рідше одного разу на 5 років.

На зворотному боці свідоцтва зазначаються відмітки про підвищення кваліфікації сільськогосподарського дорадника та сільськогосподарського експерта-дорадника.

У разі закінчення строку дії кваліфікаційних свідоцтв сільськогосподарського дорадника та сільськогосподарського експерта-дорадника у період дії введеного в Україні воєнного стану, строк їх дії вважається продовженим на період дії введеного в Україні воєнного стану та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування в Україні.

Підставою для зупинення дії кваліфікаційного свідоцтва можуть бути:

- Непроходження сільськогосподарським дорадником/експертом-дорадником підвищення кваліфікації;
- Некваліфіковані дії сільськогосподарського дорадника/експерта-дорадника з питань його компетенції.

Підставою для анулювання кваліфікаційного свідоцтва можуть бути:

- навмисні дії сільськогосподарського дорадника/експерта-дорадника, направлені на погіршення стану господарства;
- надання господарству завчасно недостовірної інформації з питань діяльності сільськогосподарського дорадника/експерта-дорадника;
- упереджене відношення сільськогосподарського дорадника/експерта-дорадника до господарства з приводу надання дорадчих послуг.

ЯК ЗАРЕЄСТРУВАТИСЯ ДОРАДНИКОМ

Отримати від Мінагрополітики
підтвердження про внесення
до Реєстру

Подати до Мінагрополітики заяву
(разом із підтверджуючими
документами) про внесення до Реєстру
сільськогосподарських дорадників та
експертів-дорадників

Отримати кваліфікаційне свідоцтво
дорадника (Регіональна кваліфікаційна
комісія)

Пройти навчання в одному із
агроуніверситетів

ЯК зареєструватися ДОРАДНИКОМ

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПРОДОВОЛЬСТВА УКРАЇНИ

НАКАЗ

21.06.2023 № 1301

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
06 липня 2023 р.
за № 1149/40205

**Про внесення змін до Положення про кваліфікаційне
свідоцтво сільськогосподарського дорадника та
сільськогосподарського експерта-дорадника та Регламенту
регіональної кваліфікаційної комісії з перевірки рівня знань
та практичних навичок сільськогосподарських дорадників і
сільськогосподарських експертів-дорадників та апеляційної
комісії**

{Із змінами, внесеними згідно з Наказом Міністерства аграрної політики та
продовольства
[№ 1366 від 11.07.2023](#)}

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1149-23#Text>

ЯК зареєструватися ДОРАДНИКОМ

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Н А К А З

26.04.2005 N 176

Зареєстровано в Міністерстві
юстиції України
2 серпня 2005 р.
за N 838/11118

Про затвердження Положення про кваліфікаційне
свідоцтво сільськогосподарського дорадника
та сільськогосподарського експерта-дорадника

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0838-05#Text>

Метою проведення кваліфікаційних іспитів є перевірка рівня знань та практичних навичок фізичних осіб, які проводять дорадчу діяльність для забезпечення на належному рівні надання суб'єктам господарювання у сільській місцевості та сільському населенню соціально спрямованих дорадчих послуг.

Організація проведення кваліфікаційних іспитів здійснюється Мінагрополітики, Міністерством агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим, структурними підрозділами з питань агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій.

Кваліфікаційні комісії через ЗМІ ації **інформують** всіх зацікавлених осіб про адресу та терміни подання заяв щодо складання кваліфікаційних іспитів, час і місце їх проведення, перелік необхідних документів.

Для складання кваліфікаційного іспиту й отримання кваліфікаційного свідоцтва фізичні особи подають до ЦНАП заяву на ім'я голови кваліфікаційної комісії, до якої додають **анкету (додаток 1), копії дипломів, за пред'явленням оригіналу, про отримання повної вищої освіти, наукового ступеня, атестата про присвоєння вченого звання (за наявності такого ступеня чи звання), витяг з трудової книжки.**

Заява разом із вхідним пакетом документів передається адміністратором ЦНАП до регіональної кваліфікаційної комісії.

Термін подання заяви і документів зазначається в оголошенні, але повинен становити не менше 30 календарних днів від дня публікації в регіональному засобі масової інформації. Заяви, які надійшли після визначеного терміну, відкладаються на наступні засідання кваліфікаційної комісії.

ЯК зареєструватися ДОРАДНИКОМ

Регіональні кваліфікаційні комісії після отримання від ЦНАП пакету документів здійснюють облік поданих заяв, перевірку достовірності зазначених у заяві відомостей, узгоджують час і місце проведення кваліфікаційного іспиту, інформують про це осіб, які подали заяви та допущені до здачі такого іспиту, але не пізніше ніж за 15 днів до дати складання кваліфікаційного іспиту.

Засідання регіональних кваліфікаційних комісій відбувається щокварталу.

Складання кваліфікаційних іспитів проводиться відповідно до програми.

Перевірка рівня знань та практичних навичок дорадників та експертів-дорадників здійснюється регіональною кваліфікаційною комісією у формі відповідей на запитання в екзаменаційних білетах.

Кваліфікаційні комісії за результатами складання іспиту приймають рішення про:

- здачу кваліфікаційного іспиту;
- видачу кваліфікаційного свідоцтва;
- нездачу кваліфікаційного іспиту.

Засідання кваліфікаційної комісії вважається повноправним, якщо на ньому присутні не менше половини її складу. Рішення вважається прийнятим, коли за нього проголосували більшість з присутніх членів комісії. У разі рівного поділу голосів голос голови кваліфікаційної комісії є ухвальним.

За результатами роботи кваліфікаційної комісії готується відомість складання кваліфікаційного іспиту за встановленою формою (додаток 2).

Рішення про видачу кваліфікаційного свідоцтва оформляється актом про видачу кваліфікаційних свідоцтв сільськогосподарським дорадникам/експертам-дорадникам (додаток 3), який складається у трьох примірниках, підписується членами кваліфікаційної комісії та посвідчується печаткою Міністерства агропромислового комплексу Автономної Республіки Крим, структурних підрозділів з питань агропромислового розвитку обласних державних адміністрацій.

ЯК зареєструватися ДОРАДНИКОМ

4. Порядок видачі кваліфікаційного свідоцтва

4.1. На підставі відомості про складання кваліфікаційного іспиту голова кваліфікаційної комісії підписує кваліфікаційне свідоцтво встановленого зразка сільськогосподарського дорадника (додаток 4) та/або сільськогосподарського експерта-дорадника (додаток 5), про що складається відповідний акт. **Секретар регіональної комісії реєструє кваліфікаційні свідоцтва і невідкладно, але не пізніше наступного дня, передає їх до ЦНАП.**

У разі надання правильних відповідей менше необхідного мінімуму головою кваліфікаційної комісії підписується письмове повідомлення про відмову у видачі кваліфікаційного свідоцтва, яке невідкладно, але **не пізніше наступного дня** передається до ЦНАП для подальшої передачі його особі.

4.2. За результатами складання кваліфікаційних іспитів регіональний координатор **протягом п'яти робочих днів** подає акт про видачу кваліфікаційних свідоцтв до Мінагрополітики (оригінал).

4.3. Строк дії кваліфікаційного свідоцтва становить **5 років від дня його видачі або від останнього підвищення кваліфікації** сільськогосподарського дорадника та сільськогосподарського експерта-дорадника.

Періодичність підвищення кваліфікації не рідше одного разу на 5 років.

На зворотному боці свідоцтва зазначаються відмітки про підвищення кваліфікації сільськогосподарського дорадника та сільськогосподарського експерта-дорадника.

У разі закінчення строку дії кваліфікаційних свідоцтв сільськогосподарського дорадника та сільськогосподарського експерта-дорадника у період дії введеного в Україні воєнного стану, строк їх дії вважається **продовженим на період дії введеного в Україні воєнного стану та протягом шести місяців з дня його припинення або скасування в Україні.**

4.4. Регіональні кваліфікаційні комісії забезпечують організацію виготовлення **бланків кваліфікаційних свідоцтв**, здійснюють їх облік.

ЯК ЗАРЕЄСТРУВАТИ ДОРАДЧУ СЛУЖБУ

Отримати сертифікат
сіськогосподарської
дорадчої служби

Подати до Мінагрополітики заяву
(разом із підтверджуючими
документами) про внесення до Реєстру
сіськогосподарських дорадчих служб

Юридична особа

будь якої організаційно-правової форми

Дорадник

Дорадник

Дорадник

ЯК ЮРИДИЧНІЙ ОСОБІ СТАТИ ДОРАДЧОЮ СЛУЖБОЮ

Реєстрація
дорадчої служби

Реєстрація дорадників

Навчання майбутніх дорадників

Вибір моделі, бізнес-планування

Вивчення ринку, оцінка можливостей, ресурсів

Ініціативна група

Бажання людей

ФІНАНСУВАННЯ ДОРАДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: МОЖНА ВСЕ

Дорадча діяльність може проводитися за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, а також коштів суб'єктів господарювання.

Фінансування дорадчої діяльності може здійснюватися за рахунок грантів, міжнародної технічної допомоги, коштів міжнародних програм та проектів, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, інших джерел, **не заборонених законом**.

ДЕРЖПІДТРИМКА ДОРАДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У Державному бюджеті України на відповідний рік **окремим рядком** передбачаються кошти для фінансування **державної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності**, надання **соціально спрямованих дорадчих послуг**.

Порядок використання коштів державної цільової програми сільськогосподарської дорадчої діяльності визначається Кабінетом Міністрів України.

У державних цільових програмах, спрямованих на розвиток сільського господарства та сільської місцевості, передбачається фінансування дорадчої діяльності в розмірі не менше 5 відсотків коштів, передбачених для цих програм.

Суб'єкти дорадчої діяльності беруть участь у виконанні державних цільових програм **на конкурсних засадах** у порядку, визначеному центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сільського господарства. **У разі необхідності суб'єкти дорадчої діяльності можуть залучати до участі у здійсненні дорадчої діяльності інших дорадників або фахівців, а також суб'єктів підприємницької діяльності.**

Органи місцевого самоврядування та місцеві державні адміністрації відповідно до програм соціально-економічного розвитку щорічно передбачають у проектах місцевих бюджетів кошти для здійснення дорадчої діяльності.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ДОРАДНИЦТВА У ПОПЕРЕДНІ РОКИ

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

ПОСТАНОВА

від 21 квітня 2021 р. № 384
Київ

**Про внесення змін до Порядку використання коштів,
передбачених у державному бюджеті для надання фінансової
підтримки розвитку фермерських господарств**

5. Фінансова підтримка надається одержувачам за такими напрямками:

часткова компенсація витрат фермерським господарствам, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами (крім новостворених);

фінансова підтримка новостворених фермерських господарств для отримання сільськогосподарських дорадчих послуг;

бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) - новоствореним фермерським господарствам;

спеціальна бюджетна дотація за утримання корів усіх напрямів продуктивності фермерському господарству, у власності якого перебуває від п'яти корів, ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до законодавства.

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА ДОРАДНИЦТВА У ПОПЕРЕДНІ РОКИ

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 7 лютого 2018 р. № 106
(в редакції постанови Кабінету Міністрів України
від 21 квітня 2021 р. № 384)

ПОРЯДОК

використання коштів, передбачених у державному бюджеті
для надання фінансової підтримки розвитку фермерських
господарств

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-%D0%BF#Text>

5. Фінансова підтримка надається одержувачам за такими
напрямами:

**часткова компенсація витрат фермерським
господарствам, пов'язаних з наданими
сільськогосподарськими дорадчими послугами
(крім новостворених);**

**фінансова підтримка новостворених
фермерських господарств для отримання
сільськогосподарських дорадчих послуг;**

бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1
гектар) - новоствореним фермерським господарствам;
спеціальна бюджетна дотація за утримання корів усіх
напрямів продуктивності фермерському господарству, у
власності якого перебуває від п'яти корів,
ідентифікованих та зареєстрованих відповідно до
законодавства.

7. **Часткова компенсація витрат фермерським господарствам, пов'язаних з наданими сільськогосподарськими дорадчими послугами (крім новостворених) за напрямами зоотехнія, ветеринарія, агрономія, оподаткування в сільському господарстві, бухгалтерський облік в сільському господарстві, управлінський облік, органічне виробництво, залучення фінансово-кредитних ресурсів, впровадження систем безпеки під час виробництва харчових продуктів і кормів для тварин, екологічне управління та зовнішньоекономічна діяльність надається у розмірі 90 відсотків вартості, але не більше ніж 10000 гривень (далі - часткова компенсація).**

8. **Фінансова підтримка новостворених фермерських господарств у період їх становлення (перші три роки після створення) для отримання сільськогосподарських дорадчих послуг за напрямами зоотехнія, ветеринарія, агрономія, оподаткування в сільському господарстві, бухгалтерський облік в сільському господарстві, управлінський облік, органічне виробництво, екологічне управління, залучення фінансово-кредитних ресурсів та диверсифікація сільськогосподарської діяльності (далі - фінансова підтримка) надається один раз у розмірі, що не перевищує 36000 гривень, за умови попередньо укладеного до кінця поточного бюджетного періоду договору та на підставі акта/актів виконаних робіт.**

РЕГУЛЮВАННЯ ДОРАДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Державне регулювання дорадчої діяльності здійснюють Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері сільського господарства, центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сільського господарства, а також інші органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до закону.

Громадське регулювання дорадчої діяльності здійснюється всеукраїнською громадською професійною організацією, яка об'єднує суб'єктів дорадчої діяльності.

За рішенням центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сільського господарства, всеукраїнській громадській професійній організації, яка об'єднує суб'єктів дорадчої діяльності, може бути надано статус саморегульованої організації (далі - саморегульована організація).

Порядок визнання статусу саморегульованої організації центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сільського господарства, встановлює Кабінет Міністрів України.

САМОРЕГУЛЮВАННЯ ДОРАДЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Саморегулівна організація може:

...здійснювати методичне забезпечення суб'єктів дорадчої діяльності, розробляти і впроваджувати правила їх поведінки; ...

ПОСТАНОВА

від 18 листопада 2009 р. N 1221
Київ

Про затвердження Порядку надання
всеукраїнській громадській професійній організації
статусу саморегулівної організації

3. Статус саморегулівної організації може бути наданий всеукраїнській громадській професійній організації (далі - громадська організація) у разі, коли:

вона утворена і діє на засадах самоврядування;

до її складу входить не менш як 50 відсотків суб'єктів дорадчої діяльності, що внесені до Реєстру сільськогосподарських дорадчих служб та Реєстру сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників;

зазначена організація об'єднує членів не менш як із 17 областей України;

75 відсотків загальної кількості її членів - фізичних осіб провадять сільськогосподарську дорадчу діяльність на професійній основі;

така організація проводить відповідно до статутних документів підвищення кваліфікації своїх членів.

ДОРАДНИЦТВО – ЗАХИЩЕНА НАЗВА

Стаття 12. Обмеження використання термінів "сільськогосподарська дорадча служба", "сільськогосподарський дорадник", "сільськогосподарський експерт-дорадник«

Підприємства, установи та організації **не мають права використовувати** у своїх найменуваннях термін "сільськогосподарська дорадча служба" і **не підлягають державній реєстрації**, в тому числі як суб'єкти підприємницької діяльності, під найменуваннями, які включають цей термін, якщо їх діяльність не відповідає визначенню "сільськогосподарська дорадча діяльність", передбаченому цим Законом.

Фізичні особи не мають права називатися сільськогосподарськими дорадниками або сільськогосподарськими експертами-дорадниками, якщо вони не виконали вимог, передбачених цим Законом.

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

2. Юридичні особи, які використовують термін "сільськогосподарська дорадча служба" у своїй назві та діяльність яких не відповідає вимогам цього Закону, **зобов'язані змінити свою назву** протягом шести місяців з дня набрання чинності цим Законом.

Дата	№	Назва акту	Вид	Видання
17.06.2004	1807	Про сільськогосподарську дорадчу діяльність	Закон	Верховна Рада
26.04.2005	176	Про затвердження Положення про кваліфікаційне свідоцтво с/г дорадника, с/г експерта-дорадника	Наказ	Мінагрополітики
03.06.2006	897	Про затвердження положень про реєстри с/г дорадчих служб, а також сільськогосподарських дорадників і експертів-дорадників	Постанова	Кабінет Міністрів
21.11.2007	816/394	Про затвердження вартості соціально спрямованих дорадчих послуг	Спільний наказ	Мінагрополітики, Мінекономіки, погоджений з Мінфіном
11.07.2005	311	Про професійне навчання дорадників та експертів дорадників	Наказ	Мінагрополітики
13.09.2006	519	Про організацію професійної підготовки та проведення дорадчої діяльності на професійному рівні	Наказ	Мінагрополітики
31.01.2006	26	Про затвердження складу регіональних кваліфікаційних комісій , регіональних координаторів та апеляційної комісії	Наказ	Мінагрополітики
05.04.2007	239	Про затвердження графіка проведення кваліфікаційних іспитів сільськогосподарських дорадників та сільськогосподарських експертів-дорадників	Наказ	Мінагрополітики
16.04.2008	250	Про затвердження організаційно-методичних документів з проведення кваліфікаційних іспитів сільськогосподарських дорадників, сільськогосподарських експертів-дорадників	Наказ	Мінагрополітики
22.05.2008	324	Про затвердження Регламенту регіональної кваліфікаційної комісії з перевірки рівня знань та практичних навичок сільськогосподарських дорадників і сільськогосподарських експертів-дорадників та апеляційної комісії	Наказ	Мінагрополітики
28.01.2008		Методичні рекомендації з проведення конкурсу для визначення суб'єктів с/г дорадчої діяльності, які надаватимуть соціально спрямовані дорадчі послуги (для головних управлінь АПР)	Погоджено заст. Міністра	Мінагрополітики
07.02.2008		Орієнтовне положення про регіональну комісію з проведення конкурсу серед суб'єктів с/г дорадчої діяльності, що надаватимуть соціально спрямовані дорадчі послуги	Погоджено заст. Міністра	Мінагрополітики
12.03.2008	135	Про затвердження Порядку та умов проведення конкурсу з надання соціально спрямованих дорадчих послуг	Наказ	Мінагрополітики

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ УГОДИ ПРО АСОЦІАЦІЮ МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС ЯК ГОЛОВНИЙ ВИКЛИК І ПЕРСПЕКТИВА

Угода про Асоціацію

(ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014):

g) сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників;

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 25 жовтня 2017 р. № 1106

ПЛАН ЗАХОДІВ

з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони

створення консультативної служби для сільських громад,
зокрема розглянути питання про створення Національного
координаційного центру сільськогосподарського дорадництва

до 31 грудня 2019 р.
Мінагрополітики

Що можуть зробити
дорадники
для імплементації
Угоди про асоціацію
між Україною та ЄС в
частині дорадництва?

ПРО ДЕРЖАВНУ СИСТЕМУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ДОРАДНИЦТВА

- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 жовтня 2011 р. № 1098-р «Про схвалення Концепції формування системи сільськогосподарського дорадництва»
- Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 травня 2012 р. № 303-р «Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції формування державної системи сільськогосподарського дорадництва на період до 2015 року»

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №837/2019 від 8 листопада 2019 року
Про невідкладні заходи з проведення реформ та зміцнення держави

З метою забезпечення подальшого здійснення структурних економічних реформ, запровадження додаткових механізмів для прискорення соціально-економічного розвитку України, підвищення добробуту населення, гармонійного розвитку регіонів, продовження впровадження європейських стандартів життя, зміцнення держави, за результатами наради, що відбулася 4 листопада 2019 року, постановляю:

1. Кабінету Міністрів України вжити заходів:

- 1) в економічній, фінансовій та енергетичній сферах:
- в) до 31 березня 2020 року - щодо:

запровадження механізмів державної підтримки щодо підвищення фінансової спроможності фермерів та малих сільськогосподарських виробників, зокрема створення пілотного проекту електронного фермерського реєстру, програми здешевлення кредитування і механізмів гарантування кредитів, **програм технологічного супроводу та дорадництва;**

УКАЗ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ №681/2023

Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 жовтня 2023 року «Про стан забезпечення продовольчої безпеки»

2) разом з Міністерством розвитку громад, територій та інфраструктури України, обласними військовими адміністраціями, органами місцевого самоврядування запровадити у двомісячний строк систему надання інформаційно-методичної підтримки стосовно:

організації сільськогосподарської дорадчої діяльності як інструменту поширення комплексу знань організаційно-управлінського, технічного, технологічного, економічного та юридичного характеру, необхідних для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва в умовах воєнного стану, впровадження механізмів державної підтримки аграріїв;

<https://www.president.gov.ua/documents/6812023-48589>

Додаток
до наказу Міністерства аграрної політики
та продовольства України
від «___» _____ 2023 року №

ПЛАН ЗАХОДІВ

із запровадження системи надання інформаційно-методичної підтримки організації сільськогосподарської дорадчої діяльності, як інструменту поширення комплексу знань організаційно-управлінського, технічного технологічного, економічного та юридичного характеру, необхідних для ефективного ведення сільськогосподарського виробництва в умовах воєнного стану, впровадження механізмів державної підтримки аграріїв

ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ДОРАДНИЦТВА

Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність»

Основними завданнями дорадчої діяльності є:

- підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок прибуткового ведення господарства суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення в умовах ринкової економіки;
- надання суб'єктам господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільському населенню дорадчих послуг з питань економіки, технологій, управління, маркетингу, обліку, податків, права, екології тощо;
- надання дорадчих послуг органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування з питань підготовки та реалізації планів соціально-економічного розвитку, формування громадянського суспільства;
- поширення та впровадження у виробництво сучасних технологій, новітніх досягнень науки і техніки;
- сприяння розвитку несільськогосподарського підприємництва в сільській місцевості, у тому числі сільського зеленого туризму, зайнятості сільського населення тощо;
- робота з сільською молоддю, ініціювання та реалізація молодіжних програм;
- інші завдання, визначені законом.

Основними методами дорадчої діяльності є:

навчання суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення;

дослідження соціально-економічних проблем сільської місцевості та розробка варіантів їх розв'язання;

демонстраційні покази форм і методів роботи суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, та сільського населення;

інформаційне забезпечення суб'єктів господарювання, які здійснюють діяльність у сільській місцевості, сільського населення тощо.

ЩО TAKE LEADER?

LEADER =

Liaison Entre Actions de
Développement de l'Économie Rurale =
Зв'язки між сільською економікою та заходами
розвитку \ Зв'язок між заходами розвитку
сільської економіки

Основна концепція ініціативи LEADER :

враховуючи різноманіття європейських сільських територій, стратегії розвитку є ефективнішими та ефективнішими, якщо вони приймаються та впроваджуються на місцевому рівні місцевими учасниками, супроводжуються чіткими та прозорими процедурами, підтримкою відповідні державні адміністрації та необхідну технічну допомогу для передачі належної практик

Liaison entre actions
de développement
de l'économie rurale

Was ist LEADER? <https://www.youtube.com/watch?v=LPqviZJORO0s>

<https://www.weinviertelost.at/en/what-is-leader/the-leader-programme/leader/>

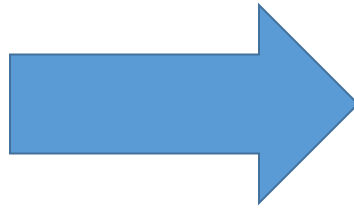
https://enrd.Ec.Europa.Eu/leader-clld_en

Lithuania's LEADER network: 'Leaving no-one behind' in the countryside

<https://www.youtube.com/watch?v=fEJilmvQNWk>

ВІД LEADER ДО CLLD

У контексті розвитку сільської місцевості LEADER реалізується в рамках національних і регіональних програм розвитку сільської місцевості кожної країни-члена ЄС, співфінансованої з Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільської місцевості

У 2013 році підхід LEADER, який склався в сільському контексті, був розширений і застосовувався до міських та прибережних районів під назвою Місцевий розвиток, керований громадою - Community-Led Local Development (CLLD)

- **Європейський фонд морського та рибного господарства**
- **Європейський фонд регіонального розвитку**
- **Європейський соціальний фонд**

ЩО TAKE LAG

Місцева група дій об'єднує представників місцевих державних, приватних і громадянських організацій, яким були **делеговані повноваження** щодо стратегії та реалізації.

Завдяки узгодженій Стратегії місцевого розвитку LAG можуть вирішувати важливі місцеві пріоритети в місцевий, інноваційний спосіб та за участю.

МЕРЕЖІ LAG: КАРТИ

→ ↻ 🔒 <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d186a784-30e6-43ed-baa6-30ca4f3ba5b8>

★★★★★ Оцініть цю публікацію

Карта місцевих груп дій лідера

На цій карті представлено 2301 вибрану місцеву групу дій, яка співфінансується Європейським сільськогосподарським фондом розвитку сільської місцевості в рамках програм розвитку сільської місцевості на 2007–2013 роки.

Публікації ЄС

▼ Як цитувати

↓ Завантажити та мови

Подробиці видання

Опубліковано: 2012-09-28

Корпоративний автор(и): [Генеральний директорат сільського господарства та сільського розвитку](#) ([Європейська Комісія](#))

EUROPEAN LEADER ASSOCIATION FOR RURAL DEVELOPMENT

- Georgia
- Germany
- Greece
- Hungary
- Ireland
- Italy
- Kosovo
- Latvia
- Lithuania
- Luxembourg
- Moldova
- North Macedonia
- Netherlands
- Poland
- Portugal
- Romania
- Serbia
- Slovakia
- Slovenia
- Spain
- Sweden

Marina Albu

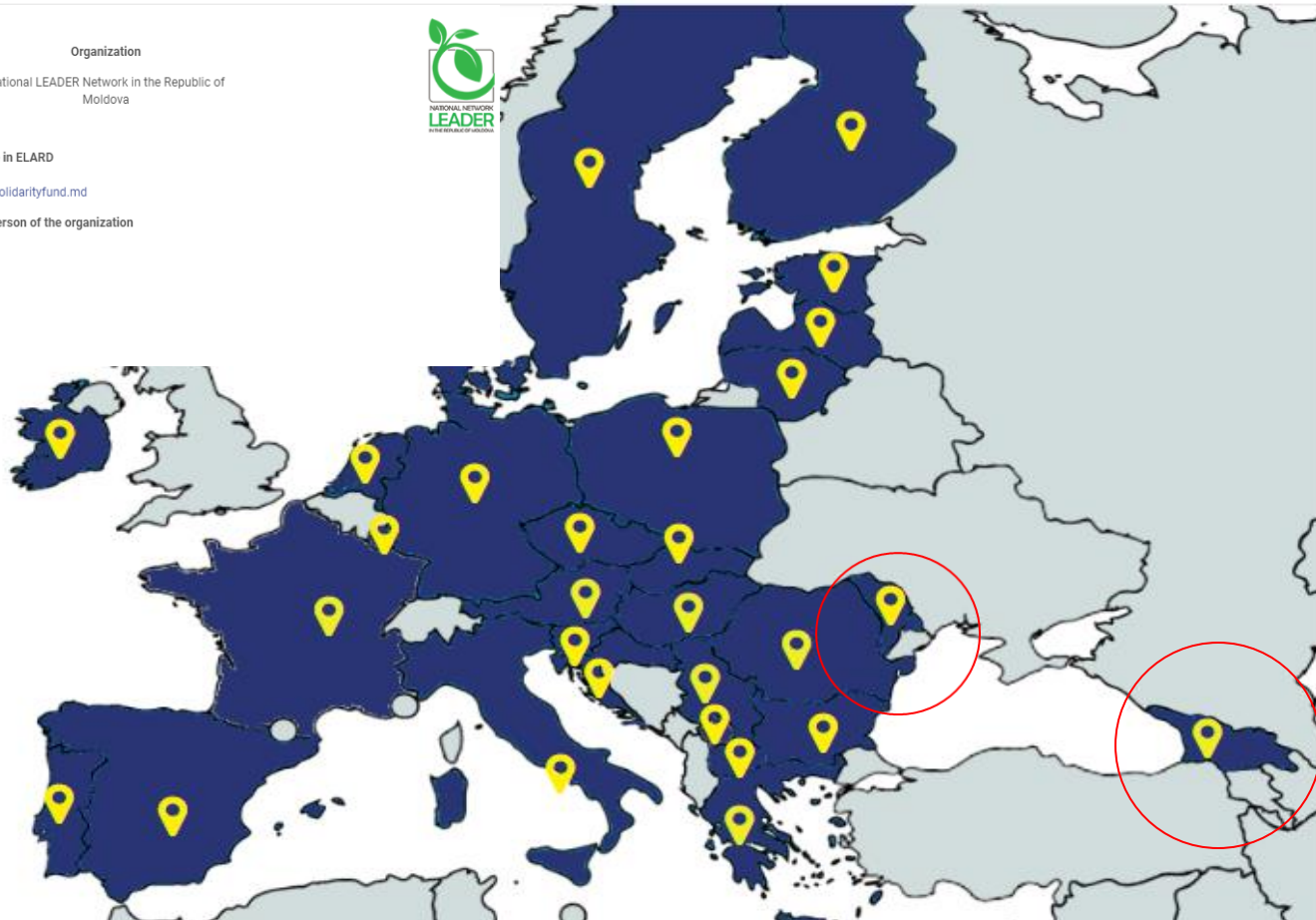
Organization
National LEADER Network in the Republic of
Moldova

Representative in ELARD
Marina Albu
marina.albu@solidarityfund.md

Current chairperson of the organization
Marina Albu

Website

ВАРІАНТИ LAG В УКРАЇНІ

Громадська організація "Фонд розвитку територіальної громади села Агрономічного"	Вінницька обл., Вінницький район, село Агрономічне
Фонд розвитку територіальної громади села Татарів	Івано-Франківська обл., село Татарів
Громадська організація "Фонд розвитку села Берлоги"	Івано-Франківська обл., Рожнятівський район, село Берлоги
Фонд соціального розвитку села Микуличин	Івано-Франківська обл., село Микуличин
Благодійний фонд соціального розвитку села Плоске "Надія"	Київська обл., Броварський район, село Плоске,
Підприємство об'єднання громадян "Європейський фонд розвитку українського села"	Київ
Благодійна організація «Фонд розвитку громади села Мельники»	Черкаська обл., Чигиринський район, село Мельники

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про місцеве самоврядування в Україні

Стаття 26. Виключна компетенція сільських, селищних, міських рад

1. Виключно на пленарних засіданнях сільської, селищної, міської ради вирішуються такі питання:

25) утворення цільових фондів, затвердження положень про ці фонди;

ЗАКОН УКРАЇНИ Про органи самоорганізації населення

Орган самоорганізації населення є однією з форм участі членів територіальних громад сіл, селищ, міст, районів у містах у вирішенні окремих питань місцевого значення.

Органами самоорганізації населення є **будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів, комітети районів у містах, сільські, селищні комітети.**

ЗАТВЕРДЖЕНО
постановою Кабінету Міністрів України
від 3 листопада 2010 р. N 996

ТИПОВЕ ПОЛОЖЕННЯ

про громадську раду при міністерстві,
іншому центральному органі виконавчої
влади, Раді міністрів Автономної
Республіки Крим, обласній, Київській та
Севастопольській міській, районній,
районній у мм. Києві та Севастополі
державній адміністрації

ВАРІАНТИ LAG В УКРАЇНІ

https://storage.decentralization.gov.ua/upload/s/article/image/10742/main_image_2e82caea37a3dba965304eb952fba8db.jpeg

Закон України «Про співробітництво територіальних громад» (2014)

Впоратися з питаннями водопостачання, сміттєпереробки, цивільної безпеки легше, якщо **співпрацювати - об'єднувати кошти і зусилля з сусідніми громадами**, які в цьому теж зацікавлені.

«Яблунова агломерація» громад Хотинщини перемогла у всеукраїнському конкурсі проектів зі співпраці громад

Джерело: <https://decentralization.gov.ua/news/11948>

Перелік договорів про співробітництво територіальних громад: <http://www.minregion.gov.ua/napryamki-diyalnosti/regional-dev/rozvytok-mistsevoho-samovryaduvannya/reyestr/>

Станом на 12.12.2019 р. укладено 510 договорів про СТГ

ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Ознайомтеся більш детально з матеріалом LEADER/CLLD explained, що знаходиться за посиланням: https://enrd.ec.europa.eu/leader-clld/leader-toolkit/leaderclld-explained_en

ДОГОРИ

МЕТА

ПРОГРАМА

СПІКЕРИ

Міністерство аграрної політики та продовольства України

Проект ЄС «Інституційна та політична реформа дрібномасштабного сільського господарства в Україні» (IPRSA)»

ВСЕУКРАЇНСЬКА КОНФЕРЕНЦІЯ З ПИТАНЬ СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ АКІС В УКРАЇНІ

КОМУНІКАЦІЇ: ДОРАДНИКИ, ГРОМАДИ, АГРАРІЇ

ЕКСПРЕС-ОПИТУВАННЯ

Оцініть, за 5-бальною шкалою
**якість співпраці дорадників, дорадчих
служб з громадами**

- 5 –прекрасно
- 4- добре, але могло б бути й краще
- 3 – терпимо
- 2 - погано
- 1- катастрофа

Напишіть у чаті та прокоментуйте коротко, чому Ви так думаєте

ЕКСПРЕС-ОПИТУВАННЯ

Оцініть, за 5-бальною шкалою
**якість співпраці дорадників, дорадчих
служб з агробізнесом**

- 5 –прекрасно
- 4- добре, але могло б бути й краще
- 3 – терпимо
- 2 - погано
- 1- катастрофа

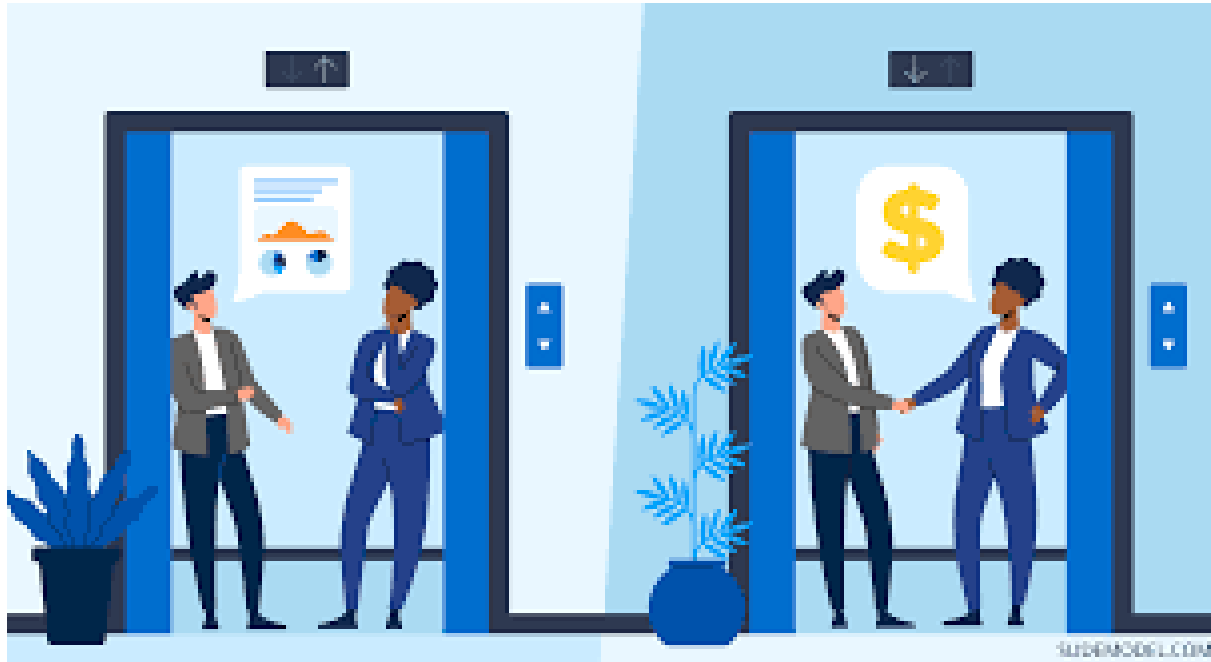
Напишіть у чаті та прокоментуйте коротко, чому Ви так думаєте

КОМУНІКАЦІЯ: РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ДОРАДНИКІВ

- УМІННЯ ПЕРЕКОНУВАТИ
- УМІННЯ ЧУТИ І СЛУХАТИ
- УМІННЯ КЕРУВАТИ ПРОБЛЕМАМИ Й КОМУНІКУВАТИ В ХАОСІ ПОДІЙ

Вчитися комунікації

Ділова гра: Elevator Speech

Правильно складена презентація «для ліфта» відповідає на запитання:

- Який продукт пропонується,
- Які переваги має продукт,
- Інформація про компанію.

Ділова гра

Команди готують Elevator Speech, представляючи ДОРАДЧУ

СЛУЖБУ КЛІЄНТАМ:

- економічним,
- культурним,
- соціальним.

ДО ТРИДЦЯТИ СЕКУНД АБО 100—150 СЛІВ

СУБ'ЄКТИ ДОРАДНИЦТВА ТА МАРКЕТИНГ

**СТВОРЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ
ПРОГРАМИ/ПЛАНУ ДОРАДЧОЇ СЛУЖБИ**

МІСІЯ/БАЧЕННЯ ДОРАДЧОЇ СЛУЖБИ

Домашнє завдання

МІСІЯ,
БАЧЕННЯ
ЦІЛІ
ВАШОЇ
дорадчої служби?

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКА БІЗНЕС-МОЖЛИВОСТЕЙ

**У яких сегментах ринку
працюватиме Ви, Ваша
дорадча служба? І чому?**

ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОЦІНКА БІЗНЕС-МОЖЛИВОСТЕЙ

Етап 3: визначення бізнес-можливостей

Сегментація

Фокусування

Позиціонування

Ділова гра

Як дорадча служба позиціонуватиме

- себе
- і власні дорадчі продукти?

РОЗРОБКА І ЗАСТОСУВАННЯ МАРКЕТИНГОВОГО КОМПЛЕКСУ

Як СДС, дорадник визначить ціну на дорадчий продукти?

Як СДС, дорадник просуватиме дорадчий продукт до споживача?

СТРАТЕГІЇ ЗРОСТАННЯ

Яка стратегія зростання є найбільш перспективною для Вашої СДС?

МАРКЕТИНГОВА СТРАТЕГІЯ І КОНКУРЕНТНА ПЕРЕВАГА

Якою Ви бачите конкурентну перевагу Вашої СДС?

МЕХАНІЗМИ МАРКЕТИНГОВОГО ПРОСУВАННЯ ДОРАДЧИХ ПРОДУКТІВ НА РИНКУ

РОЗМИНКА

**ЯКІ МЕХАНІЗМИ
МАРКЕТИНГОВОГО ПРОСУВАННЯ
ВИ ВИКОРИСТОВУЄТЕ?**

КЛАСИЧНІ ІНСТРУМЕНТИ МАРКЕТИНГУ

Маркетингові інструменти	Зміст нових інструментів маркетингу з погляду класичних
4P (1960):	
Product – продукт	-
Price – ціна	-
Place – місце, розподіл	-
Promotion – просування	-
ще 4P (1970-і – 1990-і):	
Politics – політика	Умови застосування інструментів маркетингу
Public opinion – суспільна думка	
Policy – поводження	
Pace – темп	
4C (1999):	
Customer value – споживча цінність	Товар з погляду споживача
Cost of the customer – витрати споживача	Ціна з погляду споживача
Communication – комунікації	Комунікації з погляду споживача
Convenience – зручність	Місце (товар) з погляду споживача
ще 5P (2001):	
Permission – добровільність (налагодження взаємного спілкування)	Комунікації
Paradigm – парадигма (ламання старого і створення нового раніш конкурентів)	Товар
Pass along – наступна передача (споживачі передають інформацію один одному)	Комунікації
Practice – практика (аналіз)	Товар з погляду організації
“Purple Cow” (фіолетова корова) – видатний (“remarkable”) товар, 2005	Товар з погляду організації
4A (2001):	
Addressability – адресація (визначення кращих споживачів)	Комунікації
Accountability – звітність (вимірність результату)	Комунікації і товар
Affordability – можливість реалізації (ефективність взаємодії)	Комунікації
Accessibility – доступність (доступність споживачів для повідомлень)	Комунікації

ІНСТРУМЕНТИ ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ

<https://marketer.ua/ua/10-nai-bole-popolnyh-instrumentov-internet-marketinga/>

SMM – Social Media Marketing

Перше місце серед способів інтернет-маркетингу.

У соцмережах легко знайти людей в залежності від їх інтересів, захоплень, віку, створити співтовариство і інформувати відвідувачів про різні новинки.

Реклама, яка розміщується на цих ресурсах, зазвичай ненав'язлива і спрямована на цільову аудиторію, яка підбирається по дуже багатьом параметрам.

Соцмережі адаптовані під мобільні телефони, тому з них дуже легко збирати трафік.

BestAgro
Підписалося 35 користувачів

ГОЛОВНА ВІДЕО СПИСКИ ВІДТВОРЕННЯ КАНАЛИ ПРО КАНАЛ

Кращі агро практики України ▶ ВІДТВОРИТИ ВСЕ

- Ягідний кластер Агровесна**
BestAgro
14 тис. переглядів • 2 місяці тому
- Best Agro – кращі агро практики України!**
BestAgro
10 тис. переглядів • 1 місяць тому
- Секрети вирощування спаржі в Україні | ...**
BestAgro
7 тис. переглядів • 4 тижні тому
- SMART-технології та вирощування спаржі на...**
BestAgro
7,5 тис. переглядів • 3 тижні тому
- Кращі агро практики в аквакультурі України**
BestAgro
4,8 тис. переглядів • 11 днів тому

Презентації ▶ ВІДТВОРИТИ ВСЕ

- Цитати з презентації бізнес-моделі Ресурсного...**
BestAgro
10 переглядів • 2 місяці тому
- Презентація СОК "Черемушки", 12.10.2021**
BestAgro
6 переглядів • 2 місяці тому
- Презентація Ягідка моя, 12.10.2021**
BestAgro
10 переглядів • 2 місяці тому
- Використання кращих міжнародних агро практи...**
BestAgro
5 переглядів • 2 місяці тому
- Представлення бізнес-моделі ресурсного онлайн...**
BestAgro
8 переглядів • 2 місяці тому
- Представлення Ресурсного онлайн центру «BestAgro»:...**
BestAgro
7 переглядів • 2 місяці тому

SEO-оптимізація

Пошукова оптимізація сайту або ж SEO (англ. search engine optimization) — процес коригування HTML-коду, текстового наповнення (контенту), структури сайту, контроль зовнішніх чинників для відповідності вимогам алгоритму пошукових систем.

Мета: підняття позиції сайту в результатах пошуку в цих системах за певними запитамі користувачів.

Чим вище позиція сайту в результатах пошуку, тим більша ймовірність, що відвідувач перейде на нього з пошукових систем, оскільки люди зазвичай йдуть за першими посиланнями.

Чинники, що впливають на положення сайту у видачі пошукової системи:

- **Внутрішні** (знаходяться під контролем власника веб-сайту) — приведення тексту і розмітки сторінок у відповідність з вибраними запитамі, поліпшення якості і кількості тексту на сайті, стилістичне оформлення тексту (заголовки, жирний шрифт), поліпшення структури і навігації, використання внутрішніх посилань;
- **Зовнішні** — обмін **посиланнями**, реєстрація в каталогах та інші заходи для підвищення і стимулювання кількості і частоти **посилання** на ресурс.

Пошукова оптимізація - **джерело збільшення кількості відвідувачів** (90 % користувачів знаходять нові сайти через пошукові системи; 55 % онлайн покупок і замовлень здійснюються на сайтах, знайдених через пошукові системи).

SEO-оптимізація – це **конвертація відвідувачів в покупців, а вартість залучення одного відвідувача мінімальна.**

Люди, які потрапляють на сайт через пошукові системи - це цілеспрямовані користувачі мережі, які вже сформували свої інтереси та шукають саме той товар (послугу), який Ви пропонуєте; саме тому пошукова оптимізація - джерело найякісніших відвідувачів для Вашого сайту.

Контекстна реклама

Ефективний спосіб підвищення продажів. Ви вибираєте аудиторію за віком, інтересам, географічному розташуванню, інтересам і багатьма іншими параметрами.

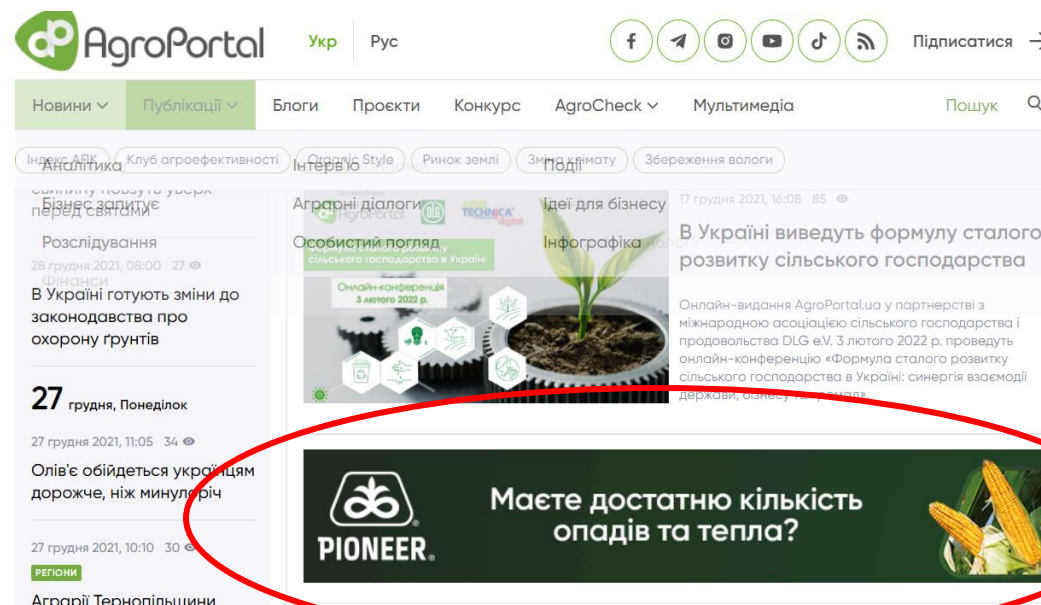
Найбільше поширена зараз Google Adwords і Яндекс Директ, але є і альтернатива у вигляді самої старої і надійної системи – Vequp.

Незалежно від сервісу завдяки контекстній рекламі до вас прийде саме той користувач, якому цікавий ваш товар або послуга.

Контекстна реклама (*Content-targeted advertising*) — принцип розміщення реклами, коли реклама орієнтується на зміст інтернет-сторінки вручну або автоматично, може бути у вигляді банера чи текстового оголошення.

Наприклад, на сайті, присвяченому мотоциклам, контекстна реклама пов'язуватиметься з мотоциклами та мотоциклістами. Принцип контекстної реклами характерний також для друкованих [ЗМІ](#), де відповідно до змісту матеріалів чи тематики видання публікується та чи інша інформація.

Однією із переваг контекстної реклами є **геотаргетинг** (*Geotargeting*), можливість обирати географію показу сторінок. Також застосовуються рамкові обмеження за часом показу.

The screenshot shows the AgroPortal website interface. At the top, there is a navigation bar with the AgroPortal logo, language options (Ukr, Rus), and social media icons. Below the navigation bar, there are several menu items: Новини, Публікації, Блоги, Проекти, Конкурс, AgroCheck, and Мультимедіа. A search bar is located on the right. The main content area features a grid of articles and a prominent advertisement for Pioneer seeds. The advertisement is a dark green banner with the Pioneer logo on the left, the text "Маєте достатню кількість опадів та тепла?" in the center, and an image of corn cobs on the right. The entire advertisement is circled in red.

Банерна реклама: яскравість, привабливість, недешево

Банерна реклама – це спосіб просування товарів і послуг шляхом розміщення зображень на інтернет-ресурсах.

Кожен банер містить посилання на сайт рекламодавця.

•**Графічні.** Це рекламні банери у вигляді звичайних зображень таких форматів: jpg, png, gif і jpeg.

•**Інтерактивні.** Складніший технічно спосіб просування, який взаємодіє з користувачем. Це анімації.

•**Текстові.** Створюють у форматі для зберігання документів. По суті це звичайні тексти, які зможуть побачити навіть ті, хто відключив показ графіки.

•**Інформаційна.** Надає користувачам корисну інформацію про продукцію або послуги, щоб зацікавити їх.

•**Брендова.** Існує для популяризації бренду та підвищення рівня лояльності клієнтів.

•**Цільова.** Використовують для залучення цільової аудиторії на сайт.

sinoptik

Название населенного пункта, страны или региона

Киев

Snoptik.ua українською

Погода в Києві
Столиця України

7 днів 10 днів

погода на карті

Среда	Четверг	Пятница	Суббота	Воскресенье	Понедельник	Вторник
10 февраля	11 февраля	12 февраля	13 февраля	14 февраля	15 февраля	16 февраля
Мин: -9° Макс: -5°	Мин: -10° Макс: -4°	Мин: -13° Макс: -9°	Мин: -13° Макс: -12°	Мин: -15° Макс: -11°	Мин: -19° Макс: 15°	Мин: -21° Макс: -15°

Погода сегодня в 15:30

ночь	утро	день	вечер					
3:00	5:00	8:00	11:00	14:00	17:00	20:00	23:00	
Температура, °C	-8°	-6°	-6°	-6°	-5°	-5°	-7°	-9°
Чувствуется как	-12°	-12°	-12°	-12°	-8°	-10°	-11°	-9°
Давление, мм	740	739	738	738	740	742	743	743
Влажность, %	90	89	91	84	83	88	88	89
Ветер, м/сек	0	2.0	2.0	2.0	0	3.6	1.9	1.3
Вероятность осадков, %	-	-	-	-	-	9	5	2

Восход 07:15 Закат 17:08

Заморзание дождя и мокрого снега на переохлажденной поверхности земли

Квартира 5 хв. до центру ЖК "Svitlo Park"

Зручне розташування ЖК "Svitlo Park". Близько і зручно дістатися у будь-яку частину міста

eva.ua

У вас незавершена покупка

ПЕРЕЙТИ

ОДНОМОМЕНТНАЯ ИМПЛАНТАЦИЯ ЗУБОВ

КИЕВ

Зовнішня - дозволяє зацікавленому користувачеві перейти з одного сайту (на якому він побачив оголошення) на інший (який належить рекламодавцю).

Внутрішня - передбачає переміщення сторінками одного ресурсу.

Статична – плата стягується за конкретний період оренди місця на сайт

Динамічна – вартість послуги залежить від кількості кліків по банеру.

E-mail маркетинг

Відносно вигідний тип маркетингу: приносить прибуток від інвестицій у розмірі 38\$ за кожен витрачений долар.

<https://uk.wikipedia.org/wiki/Email-маркетинг>

Списки розсилки (mailing lists, «opt-in» E-mail marketing)

- відкриті розсилки (для всіх бажаючих),
- закриті (для людей визначеного кола),
- безкоштовні (існуючі за рахунок ентузіазму творців, спонсорської підтримки, платних рекламодавців),
- платні.

Дискусійні листи (discussions lists)

Розсилка новин сервера (newsletters and URL-minders)

E-mail-автоповідачі (autoresponders, infobot).

Індивідуальні листи

Став менш популярним **SMS маркетинг**

Ведення блогу

Новини ▾ Публікації ▾ Блоги Проекти Конкурс AgroCheck ▾ Мультимедіа

Індекс АПК Клуб агроефективності Organic Style Ринок землі Зміна клімату Збереження вологи

6755 👁

Дисфункції та «новації» української кооперації

Професор Віталій Зіновчук – авторитетна людина у кооперативному русі – вважає, що сільськогосподарські виробничі кооперативи створені в результаті формальної реструктуризації дисфункціональних колективних сільськогосподарських підприємств.

кооперативи СВК податки Роман Корінець

01 серпня 2016, 07:32
3668 👁

Блоги

Зменшення недосказаності

Коли проходять наради, зустрічі з високими посадовими особами, завжди треба вміти говорити коротко. За півтори десятки років такого спілкування вміння прийшло, але завжди залишається якась недосказаність...

Роман Корінець Тарас Кутувий Мінагропрод кооперативи

Можна об'єднувати користувачів в тематичні групи, публікувати та оновлювати інформацію про вашу компанію або товари, знайти нових споживачів. Зручний майданчик для спілкування з аудиторією і отримання відгуків.

Відео-маркетинг

BestAgro

@bestagro.ua · Послуги для сільського господарства

Відстежується

Головна Прямі ефіри Більше ▾

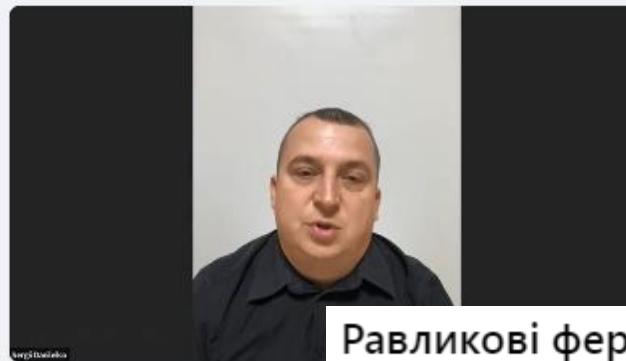
Подобається

Повідомлення

🔍

⋮

Spotlight 7

FEATURED

Равликові ферми та равликівництво

Пряма трансляція мітапу «Равликові ферми та равликівництво». Інсайдами ділиться Сергій Данилейко.

23,2 тис. переглядів · 3 тижні тому

👍❤️🙄 44

Равликові ферми та равликівництво

Інформація

Пряма трансляція мітапу «Равликові ферми та равликівництво». Інсайдами ділиться Сергій Данилейко.

23,2 тис. переглядів · 3 тижні тому

👍❤️🙄 44

Візуальний контент завжди легше сприймається, ніж великий текстовий блок.

Особливо ефективно просувати інтернет-магазин: відео краще допомагає зрозуміти особливості того чи іншого продукту, послідовність виконання замовлення тощо.

Ремаркетинг і ретаргетинг

Ремаркетинг – інструмент Google AdWords, ретаргетинг – Яндекс Директ.

Це контекстна реклама, яка показується користувачам, що вже побували на вашому сайті.

Дуже дієвий інструмент для збільшення продажів. Інтернет-магазин, в якому налаштований ретаргетинг, буде показувати посилання на товари скрізь, де ви знаходитесь в інтернеті.

Можливо, ви поклали продукт в кошик, щось відвернуло вашу увагу, ви натиснули на хрестик. Але ці рекламні механізми нагадують вам про зроблений вибір.

Event marketing (подієвий маркетинг)

Просування продукту за допомогою заходів: вебінарів, форумів, семінарів.

Між споживачем і брендом налагоджується **емоційний контакт**, клієнт отримує всю необхідну інформацію про товар або послугу.

Важливий процес: визначення цільової аудиторії, цілей, завдань, часу, місця тощо, вміння подати інформацію про бренд.

Основні складові події: анонс (інформування), його проведення та інформаційна хвиля (післямак).

Комплексний інтернет-маркетинг

Використання декількох інструментів на різних етапах.

Наприклад, попит зручно формувати за допомогою контекстної реклами.

Трафік найкраще генерується за допомогою SEO.

Email- і SMS-маркетинг допомагають при роботі з клієнтами, які вже переконалися в якості вашого продукту і зацікавлені в подальших покупках

НЕСТАНДАРТНІ МАРКЕТИНГОВІ ІНСТРУМЕНТИ

<https://biz.mann-ivanov-ferber.ru/2016/12/12/10-nestandartnyx-marketingovyx-instrumentov-ot-igorya-manna/>

Ambient media

Нестандартна реклама, що проникає в оточення цільової аудиторії, **вбудовується у наше повсякденне життя**. І дивує. Звісно ж, і повідомлення бренду теж транслює.

Таку рекламу розміщують на стінах та дахах будинків, на тротуарах та транспорті, у торгових центрах та кінотеатрах, на лавках у скверах та сходах. Загалом де завгодно.

Здогадалися чому працює ескалатор? Елементарно, Ватсон: справа в батареях Duracell.

Product sitting

Перед тим як вивести продукт на ринок, **виробник надсилає зразки споживачам** (але обов'язково **лідерам думок**), щоб дізнатися їхню думку і потім поширити його по інших каналах.

Тільки кінцевий споживач дасть справедливий зворотний зв'язок і вкаже на всі недоліки.

Це тест-драйв, але тільки для особливої категорії - для лідерів думок.

Crazy PR

Легка (а іноді й дуже важка)
божевільність — тільки на користь.

Беріть будь-яку екстравагантну
ідею - і вперед втілювати в життя.
Головне, не переходити межі
розумного (і пристойності теж) і
простежити за тим, щоб Crazy PR
органічно вписувався у
позиціонування продукту, послуги
чи бренду.

Яскравий приклад - компанія
виробник надміцного скла. На
вулицях Ванкувера встановили
конструкції, що викликали живий
інтерес перехожих: за склом
спокійнісінько лежав 1 мільйон
доларів. Будь-хто міг розбити скло
(ха-ха) та забрати гроші.

Сторітеллінг

Задовго до появи першого бізнесу шістьма найсильнішими словами всіма мовами були: «Дозвольте мені розповісти вам одну історію».

Сторітелінг, або розповідь історій, — інструмент, який надихає, мотивує та, природно, продає.

Якщо ви вмієте перетворювати звичайну історію на грандіозну, змушувати аудиторію сміятися, дивуватися та надихатись, вам не буде рівних.

- Передавати досвід;
- Працювати із запереченнями;
- Надихати на нові звершення;
- Піарити себе (само презентувати);
- Навчати – розповідати про складні речі простими словами;
- Передавати бачення цінностей свіжим працівникам (формувані корпоративну культуру);
- Переконувати;
- Завойовувати довіру;
- Запам'ятовувати велику кількість непов'язаних між собою речей;
- І це лише початок;

онлайн-курс
**СТОРИТЕЛІНГ
БРЕНДУ**

<https://masterlev.com.ua/magichnyj-storiteling/>

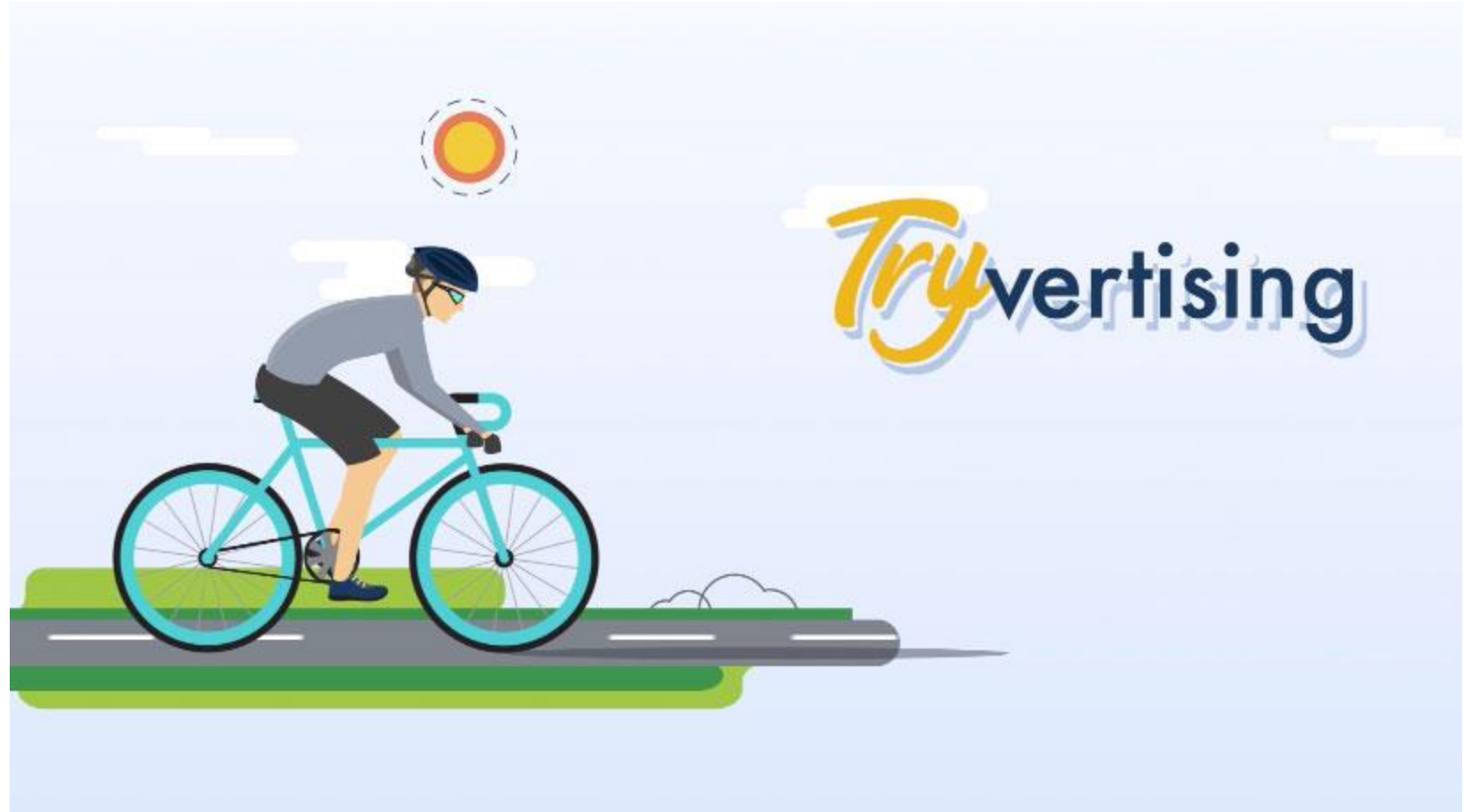
Трайвертайзинг або тест-драйв товару / послуги

Перш ніж купити щось, потенційний клієнт може познайомитися з товаром ближче - прогортати книгу, взяти автомобіль на тест-драйв, нанести крапельку парфумів на шкіру і відчутти, як розкриється аромат.

Люди більше не хочуть купувати kota у мішку. До того ж такий маркетинговий інструмент підвищить лояльність у рази.

До того ж це чесно. Якщо людині не потрібен товар, вона її не купить і не витратить гроші даремно.

А довіра до компанії лишиться.

Сенситивний маркетинг

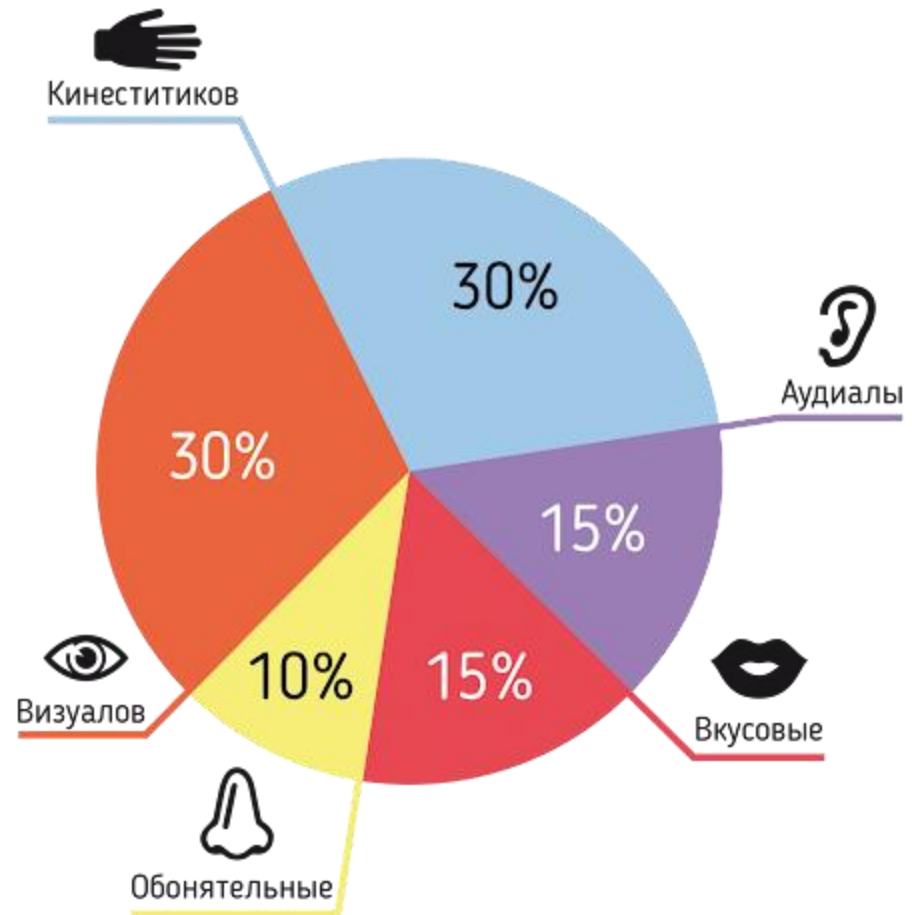
Впливайте на всі п'ять органів почуттів і отримайте результат, який потрібен.

З цим інструментом ми зустрічаємось усюди.

Ненав'язлива музика в кав'ярнях (швидка або повільна — залежно від того, як власники хочуть керувати поведінкою відвідувачів),

запах свіжої випічки в супермаркеті, що збільшує продажі майже на $\frac{1}{3}$,

елегантний звук дверей BMW, що закриваються, — це приклади сенситивного маркетингу.

Dead marketing

Дуже нетиповий для нашої країни інструмент.

Компанія власним коштом доглядає могили — тут є і соціальна відповідальність, і маркетинг у чистому вигляді: на цвинтарі ходить багато людей, і всі вони бачать, яка компанія дбає про тих, хто пішов.

Shockvertising / Шокуюча реклама

Термін утворений із двох слів - shock (думаю, переклад не потрібен) та advertising (реклама). Все нетипове, непристойне, шокує, жахливе, що викликає негатив (хоча не завжди) і обурення - це і є шокуюча реклама. Інструмент для сміливих.

Користуватися ним потрібно дуже обережно, прораховувати можливу реакцію аудиторії та бути готовим до того, що частина людей відмовиться від ваших продуктів чи послуг.

Соціальна реклама, що попереджає про те, що смайлики - не обов'язково ознака дружелюбності, а з дітьми в інтернеті можуть спілкуватися люди далеко не з найдобрішими намірами

МАРКЕТИНГ: читанки

1. Карл Сьюелл «Клієнти на все життя»
2. Боб Файфер "Недоліки - вниз, продажі – вгору»
3. А. Дураков «Провінційний маркетинг»
4. І. Імшинецька «Енциклопедія заміників грошей у промоушн»
5. Рік Кренделл «1001 спосіб успішного маркетингу»
6. А. Левітас «Більше грошей від вашого бізнесу»
7. Джей Конрад Левінсон "Партизанський маркетинг«
8. Том Філтенштейн «Убивчий маркетинг»
9. Патрік Форсит "Малобюджетний маркетинг»
10. Кейт Феррацці «Ніколи не їжте на самоті»
11. Дарсі Різак «Зв'язки вирішують усе. Бізнес-казка про Царівну-жабу»
12. Харві Маккей "Як плавати серед акул і не бути з'їденим живцем»
13. Том Снайдер, Кевін Кіріс «До біса ціни! Створюйте цінність»
14. Тоні Шей «Доставляючи щастя»
15. Еліна Слободянюк «Настільна книга копірайтера»

Маркетинг це гра, де проста ідея перемагає складну.

Джек Траут
гуру маркетингу

Треба тягнутися до нових інструментів

Ігор Манн
маркетер

ВИКЛИКИ, ОСОБЛИВОСТІ, МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ РОЗВИТКУ ДОРАДНИЦТВА В УКРАЇНІ

- ❖ Олігархічна модель державного устрою та економіки.
- ❖ «Небачення» офіційними елітами важливості дорадництва.
- ❖ Діяльність в умовах невизначеності та нестабільності – непривабливість дорадництва для «класних» фахівців, молоді.

Професіоналізація
перехід від громадської діяльності до формування професійної системи (FAS), здатної задовольнити інноваційні потреби виробників сільськогосподарської продукції, сільського населення.

І виклик і можливість:
дорадництво – частина євроінтеграції України.

ЗАКОН УКРАЇНИ

«ПРО СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКУ ДОРАДЧУ ДІЯЛЬНІСТЬ»

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ КОМЕНТАР

ЛІТЕРАТУРА

1. Еволюція розвитку сільськогосподарської інформаційно-консультаційної діяльності - <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=5697>
2. Національний досвід функціонування дорадчих служб та законодавче врегулювання сільськогосподарської дорадчої діяльності - <http://inb.dnsgb.com.ua/2016-4/02.pdf>
3. Становлення сільськогосподарських дорадчих служб в Україні - http://www.dorada.org.ua/files/Istoriya_NASDSU/Agricultural%20development%20advisory%20services%20in%20Ukrayini.pdf
4. Закон України «Про сільськогосподарську дорадчу діяльність» - <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1807-15>
5. Сільськогосподарська дорадча діяльність. Навчальний посібник для дистанційного навчання - http://dorada.org.ua/files/Distance_Learning_Course/Distance_Learning_Course_on_Agricultural_advisory_services.pdf

Закон України "Про сільськогосподарську дорадчу діяльність":
Науково-практичний коментар. Р.Я. Корінець, М.П. Гриценко, Ю.М.
Берездецький, Ю.Я. Кухарук та ін. / За ред. Р.Я. Корінця. - Львів: НВФ
"Українські технології", 2007. - 248 с.

Інститут післядипломної освіти та дорадництва
Херсонський державний аграрно-економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ДОРАДНИЦТВА В УКРАЇНІ

Листопад, 2024 року

Роман Корінець,
директор ВГО НАСДСУ, к.е.н.
rkorinets@gmail.com
+380975747327